

SBM983 Kildebjerg Etape III

Bygherrerapport

Dover sogn, Hjemlev herred, Skanderborg Amt, Stednr. 16.02.03, sb.nr.263

I forbindelse med lokalplan 112 Ry Kommune foretog Skanderborg Museum i efteråret 2005 en arkæologisk forundersøgelse af et areal på ca.18 ha., svarende til anden del af byudviklingsprojektet ved Kildebjerg, dvs. områderne hvor der skal foretages byggemodning i 2006 og 2007. Forundersøgelsen påviste levn fra oldtiden, og efterfølgende foretog museet en egentlig udgravning af fire udvalgte områder, område IV-VII. Daglig leder Rikke Isler, Skanderborg Museum 2005.

SKANDERBORG MUSEUM

Indledning

I forbindelse med lokalplan 112 Ry Kommune foretog Skanderborg Museum i efteråret 2005 en arkæologisk forundersøgelse af et areal på ca.18 ha., svarende til anden del af byudviklingsprojektet ved Kildebjerg, dvs. områderne hvor der skal foretages byggemodning i 2006 og 2007. Forundersøgelsen påviste levn fra oldtiden, og efterfølgende foretog museet en egentlig udgravning af fire udvalgte områder, område IV-VII. Daglig leder Rikke Isler, Skanderborg Museum 2005.

Bygherre og øvrige samarbejdsparter

Den arkæologiske undersøgelse af etape III blev finansieret af Kildebjerg Ry A/S og foregik i perioden december 2005 til juni 2006, med enkelte afbrydelser pga. af større mængder sne og frost. Efterfølgende gik efterbearbejdningen af det indsamlede materiale og udarbejdelsen af bygherrerapport og udgravningsrapport i gang. Den arkæologiske undersøgelse og efterbearbejdningen blev foretaget af personale fra Skanderborg Museum: arkæolog Dorthe Bak Tøfting, arkæolog Kim B. Jessen, arkæologistuderende Nanna Kirkeby, arkæologistuderende Rikke Olafson, arkæologistuderende Anita Terp, arkæologistuderende Karina Kristensen, arkæologistuderende Peter Jensen, arkæologistuderende Troels Bo Jensen og arkæologistuderende Lars Grundvad, der alle deltog i kortere eller længere perioder med arkæolog Rikke Isler som daglig leder. I maj deltog Ane Bysted en uge som led i en aktiveringsperiode. Den øvrige sagsbehandling blev foretaget af arkæolog Ejvind Hertz og museumsinspektør Helle Reinholdt. Maskinkraften blev leveret af Entreprenør Hans Frisesdahl A/S, Vejen. Maskinen var på bånd påmonteret en 2 meter bred skovl. Enkelte entreprenørtimer blev leveret af Entreprenørfirmaet Brdr. Møller A/S, Brabrand.

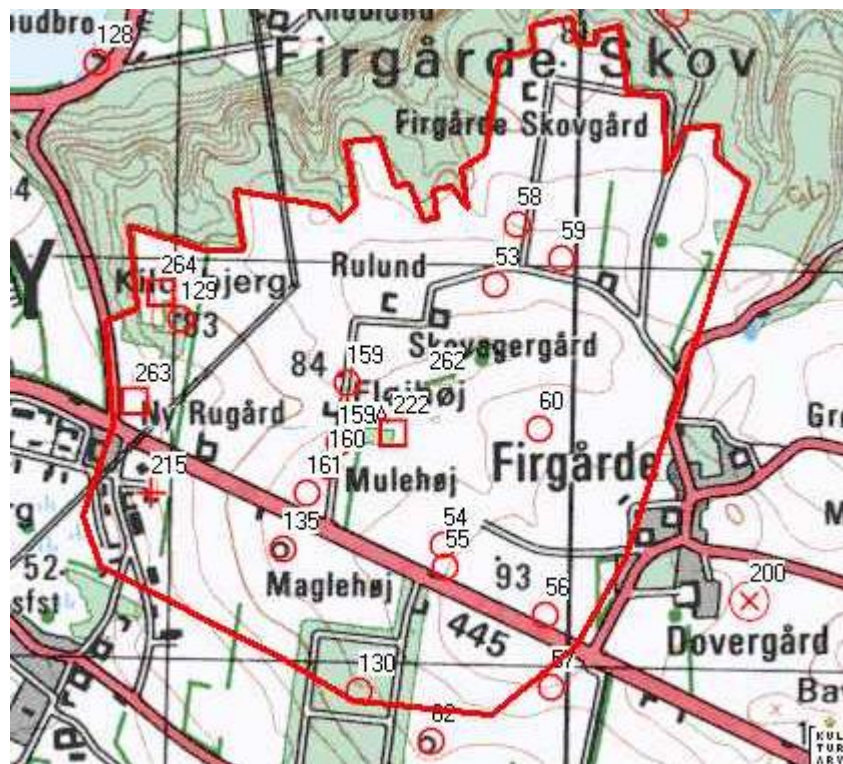
Den efterfølgende bearbejdning af floteringsprøver, soldning og artsbestemmelse af træ- og kornprøver, dendrokronologi samt konservering af genstande blev foretaget af konserverings- og naturvidenskabelig afdeling på Moesgård Museum. Analyserne af smeltediglerne blev foretaget af Heimdal-arkæometri ved Arne Jouttijärvi.

Landskabet og fortidsminderne

Hele byudviklingsområdet ved Kildebjerg ligger i kulturarvsareal 160203-262 med følgende beskrivelse:

”Kulturarvsarealet dækker et større areal med 14 registrerede gravhøje, hvoraf de to er fredede. Højene er de nordlige af en større højgruppe, der er mest koncentreret omkring de fredede gravhøje sb. 146-149 (se kulturarvsareal 160203-271) og en øst herfor beliggende aflang højgruppe i øst-vest orientering (se kulturarvsareal 160203-270). Disse højgrupper afspejler en del af et formodet vejforløb fra oldtiden fra Dover Kirke i øst til Falgårde vejsystemet i vest. Mange af gravhøjene menes at være fra ældre bronzealder, men der er også fund fra stenalder i gravhøjene. Det syntes oplagt, at der inden for kulturarvsarealet findes en bronzealderbygd.

I den vestlige del af området findes desuden flere steder spor af en omfattende bebyggelse fra ældre jernalder. Således kendes der både spor efter hustomter og gruber (sb. 222, 263 og 264) samt en jordfæstegrav fra ældre romertid (sb. 215).”

Kulturarvsarealet 160203-262 og sb.-numrene er markeret med rødt.

I nærområdet både syd og nord for Skanderborgvej er der i 1930'erne, -70'erne, -80'erne, -90'erne og 2005 gjort fund af bl.a. bopladser fra overgangen mellem førromersk og ældre romersk jernalder (omkring år 0), romersk jernalder (ca. år 0-375 e. Kr.) og fra ældre germansk jernalder (ca. 500-700 e. Kr.). Ydermere er der fundet jordfæstegrave fra ældre romersk jernalder (ca. år 0-150 e. Kr.) (sb215), samt bebyggelsesspor i form af gruber fra førromersk jernalder og romersk jernalder (ca. 500 f. Kr.-375 e. Kr.) (sb222). Desuden er der flere gravhøje i nærområdet (sb161, 160 m.fl.) der dateres fra bondestenalder til ældre bronzealder (ca. 3900 f. Kr.-1000 f. Kr.). Det aktuelle område ligger meget nær ved gravhøjene sb161, sb160, sb159 og sb159a.

Fundene fra etape I og II (se bygherrerapport for disse) viser sammen med de tidligere fund et højt aktivitetsniveau i området. De arkæologiske undersøgelser af etape III skal være med til yderligere at klarlægge hvilke aktiviteter der har været på stedet og deres dateringer. Nogle af de spørgsmål man kunne stille er: Fortsættes tendensen fra de tidligere etaper, hvor der ikke er en egentlig landsbybebyggelse fra jernalderen, men spredt bebyggelse, og har dateringen noget at sige i den forbindelse? Desuden skal det undersøges hvor bebyggelsen fra bronzealderen ligger, da der må være en sådan i området set i forhold til de mange gravhøje fra bronzealderen. Ydermere forventes det at der i området må ligge en eller flere, større eller mindre gravpladser fra jernalderen. Da det ofte ses nær større bebyggede områder.

Terrænet i det aktuelt udgravede område er et let kuperet morænelandskab med enkelte større lavninger. Undergrunden veksler meget mellem fint sand og gruset sandet ler, dog mest sand. Muldykkelsen i de fire områder er gennemsnitlig ca. 30 cm, dog med lidt tyndere lag på toppen af skråningerne og tykkere i lavningerne, op til 1 meter.

Det kunne i undergrunden ses, at der er flere større vådbundsområder på arealet. Enkelte af disse er antageligt sammenhængende med vådbundsområderne registreret i forbindelse med udgravningerne ved etape I og II. Noget kunne tyde på, at en lavning løber fra etape I's område I mod sydøst, gennem og mellem områderne VI og VII, og fortsætter mod øst til den ender i en større lavning, øst for område VII.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningen blev der registreret 6065 anlæg (A6480-A12545), dvs. stolpehuller, affaldsgruber, brønde, kogestensgruber, gruber med ukendt funktion, recente anlæg, ubestemmelige nedgravninger og naturlige variationer i undergrunden. Af alle disse anlæg kunne der udskilles 37 konstruktioner, dvs. huse, hegn mv. Derudover blev der fundet 3 mulige grave, adskillige brønde, 4 brændgruber med dyrekogler og enkelte med humane kogler, 7 trækulsgruber og flere gruber med et interessant indhold.

Genstandsfundene blev registreret med numre fra X950 -X1914 med flere genstande pr. nummer. 4 genstande blev sendt til konservering: en bronzering, et lerkar fra stenalderen og to metalgenstande. Dele af opfyldslagene fra gruberne A8705 og A8706 blev sendt til soldning. Endeligt blev der udtaget 53 jord- og trækulsprøver. Jordprøver floteres således, at man kan finde brændt korn og plantefrø.

I område V blev der i en grube fundet en del diglefragmenter flere af disse blev sendt til analyse af metalindholdet og lertypen.

Nedenfor vil de fundne konstruktioner og andre anlæg, der er interessante for stedets kulturhistorie, blive beskrevet. De resterende anlæg vil ikke blive beskrevet, da de enten ikke kan bestemmes, dateres eller ikke har forbindelse med nogen konstruktion, dvs. stolpehuller, gruber, kogestensgruber, recente anlæg, nedgravninger og anlæg uden genstandsfund. De interessante konstruktioner og anlæg vil blive beskrevet med de ældste anlæg først og de yngste til sidst. Nogle af anlæggene kan dateres ret nøjagtigt, andre mere bredt. Anlæg, der kan dateres bredt indenfor en bestemt periode vil blive beskrevet først, og siden hen beskrives anlæg, der kan dateres mere nøjagtigt.

Den nærmere dateringen af husene bygger på konstruktionen og eventuelle genstandsfund fra stolpehuller. I de tilfælde hvor der ikke bliver fundet daterende genstande i husets stolpehuller, kan dateringen være lidt usikker, da de forskellige perioders konstruktionstyper overlapper hinanden.

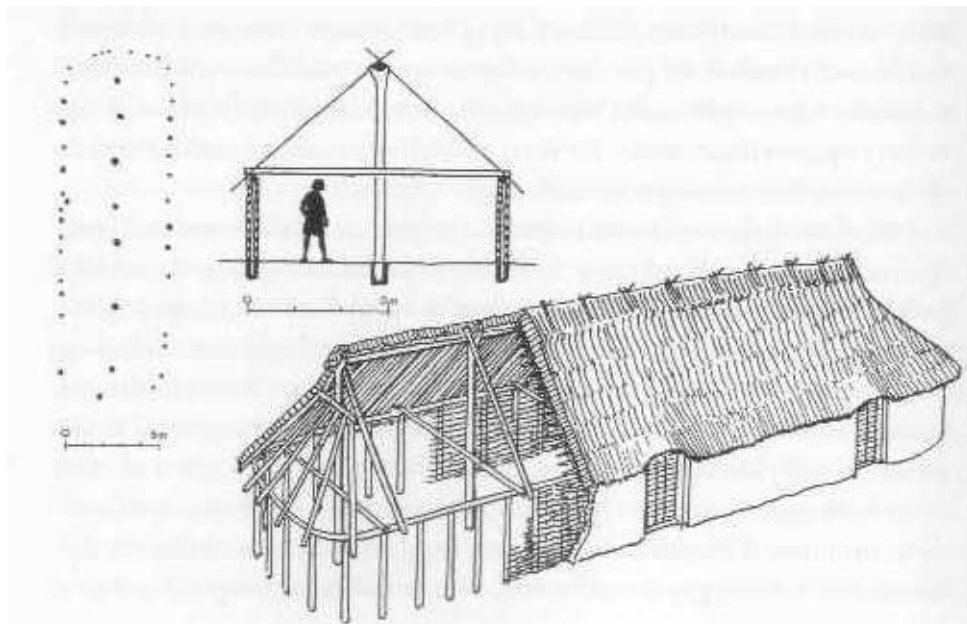
Hver konstruktion har et K-nr. eller et A-nr., disse kan ses på oversigtstegningerne og detailtegninger fra side 24. På side 23 er der en tidstavle, som tydeliggør periodernes indbyrdes forhold og eksakte datering.

Yngre stenalder (3900-1700 f. Kr.)

Hvor det i ældre stenalder – eller jægerstenalderen – var jagt, fiskeri og indsamling der var levegrundlaget, blev det i yngre stenalder hovedsagligt agerbrug og dyrehold, der gjorde sig gældende. Denne ændring i levevis betød også, at der skete forandringer i den måde man brugte landskabet på. I ældre stenalder byggede man som hovedregel sit hus i nærheden af de ressourcer man levede af, dvs. nær søer og åer. Men i yngre stenalder var afhængigheden af vandløb med gode fangst- og indsamlingsmuligheder ikke længere så stor, og de højere beliggende og tørre arealer blev det foretrukne sted at bygge sit hus. Jorden på disse steder var bedst egnet til landbrug.

Husene fra yngre stenalder er kendetegnet ved, at de er toskibede. Det betyder, at en enkelt række af stolper ned midt igennem huset har båret taget, derfor kaldes disse huse midtsulehuse. Væggene var konstrueret af mindre stolper, som stod rundt om de tagbærende stolper med vidjeflet og lerklining mellem (se rekonstruktionstegning nedenfor).

I forbindelse med en arkæologisk undersøgelse finder man spor efter husene i form af stolpehuller. Det er ofte sporene fra de tagbærende stolper og flere eller færre af vægstolperne, der er bevaret.

Rekonstruktion af hus fra stenalderen. Fra J. Jensen Danmarks Oldtid Stenalder, 2002, s. 286.

Ved Kildebjerg, etape III blev der fundet enkelte huse og gruber fra yngre stenalder, samt enkelte flintgenstande. De er alle fundet på sandede arealer, hvilket stemmer godt overens med datidens forkærlighed for at bosætte sig netop på de tørre arealer.

Der blev i delområde IV fundet en hustomt fra yngre stenalder K47 og en grube A7365 med et næsten helt lerkar. I område VI blev der fundet en pilespid af flint.

Hustomten K47 bestod af en række tagbærende stolper på langs af huset, og dele af vægforløbene rundt om huset var bevaret. Huset har været ca. 11,5 meter langt og den nøjagtige bredden kendes ikke, da vægforløbene er diffuse, men den har formodentligt været ca. 5 meter. Lidt syd for huset blev der i grube A7365 fundet et næsten helt lerkar X1043. Lerkarret har sildebensmønster på randen og en lille øreknop på siden. Det kan ikke afgøres om gruben og huset har eksisteret samtidigt. Selvom begge dateres til yngre stenalder, kan der være flere århundreder imellem dem. Sandsynligheden for, at de er samtidige, er dog ret stor.

Lerkar fra yngre stenalder med sildebensmønster ved randen. Øreknoppen ses ved pilen.

I område VI blev der som allerede nævnt fundet en pilespids X1347, en såkaldt tværpil. Tværpilene var den dominerende piletype gennem store dele af stenalderen fra Ertebølletid til enkeltgravstid (ca. 5400-2350 f. Kr.). Grunden til at piletypen blev brugt i så lang en periode er sandsynligvis at den var let at fremstille og var meget effektiv i forbindelse med jagten.

Anlægget pilespidser blev fundet i tilhører egentligt et hus K60 fra jernalderen, men fund af genstande fra stenalderen, som flintafslag, keramik og pilespidser, indikerer, at der har været en bebyggelse fra stenalderen i samme område. Undergrunden består i dette område af sand, hvilket ofte er tilfældet i forbindelse med bopladser fra stenalderen.

Ved opførelsen af huset K60 blev stenalderbebyggelsen forstyrret, hvilket betyder at vi finder genstande fra stenalderen i og omkring jernalderhuset. Samtidig betyder det, at vi ikke kan identificere husene fra stenalderen nærmere, da de er blevet forstyrret.

Desuden er der fundet enkelte affaldsgruber med keramik fra stenalderen, især i midten af område IV. På baggrund af disse keramikfund formodes det, at der her har været aktivitet på dette areal, selvom der her ikke er registreret huse fra stenalderen.

Overgangen mellem yngre stenalder og ældre bronzealder (2350 – 1500 f. Kr.)

I område IV blev der fra denne periode, i den østlige del, fundet et midsulehus K55, med et forsænket gulv i vest. Huset har været ca. 8 meter langt og 3,75 meter bredt. Denne type huse syntes at være en variant af midsulehusene fra yngre stenalder. Det forsænkede gulv består af en større eller mindre neddybning i gulvet. Under og efter husets funktion er denne fordybning blevet opfyldt med affald og sand. Under udgravningen af lignende huse kan man finde bl.a. flintgenstande og keramik i den forsænkede del. Disse kan være med til at datere huset nøjere. I dette hus blev der dog ikke fundet genstande, som kunne medvirke til en nærmere datering.

Der er et enkelt andet fund i område VI fra denne periode. Det drejer sig om en pilespids af flint X1485, der desværre ikke kan tilknyttes noget bestemt anlæg. Pilespidsen er fladehugget og meget fint bearbejdet, den er ca. 3,5 cm lang og 1,5 cm bred.

Pilespids X1485

Bronzealder (ca. 1700-500 f. Kr.)

Ved overgangen fra stenalder til bronzealder kommer bronzen til Danmark sydfra. Flintredskaberne bliver efterhånden erstattet af bronzeredskaber, men flint bruges dog stadig. Samfundet er nu et mere etableret bondesamfund, hvor jorden behandles før dyrkning med en simpel plov. Det har betydet, at man blev mere fastboende end tidligere. I bronzealderen boede man i store huse med plads til dyrene i den ene ende og mennesker i den anden. Husene lå enten enkeltvist eller flere sammen.

På et tidspunkt i bronzealderen går man fra at bygge huse med en række tagbærende stolper til huse med to rækker tagbærende stolper (2 og 3-skibede huse). I yngre bronzealder er husene hovedsageligt, som det kendes fra jernalderen, treskibede. Selvom husene i bronzealderen og jernalderen er ret ens, er der dog en forskel i husenes størrelse. I bronzealderen er de længere og bredere end husene i jernalderen. De hustomter man finder fra bronzealderen består af en eller to rækker tagbærende stolper, indgange i nord og syd, samt et større eller mindre antal bevarede vægstolper eller dele af væggrøfter. Væggene kunne være konstrueret som i stenalderen, men kunne også bestå af tætstående stolper i en (væg)grøft.

I denne periode ses også de første udhuse, enten i form af rammehuse eller mindre langhuse.

Ved Kildebjerg, etape III er der fundet flere huse, brønde og affaldsgruber fra bronzealderen.

I område VI er der fundet en brønd A9937. Brønden er ca. 120 cm dyb på midten og nedgravningen til brønden er ca. 5 meter bred på det bredeste sted. I bunden af brønden er der et gråligt vandførende lag. Der blev fundet keramik i næsten alle opfyldslagene.

I den sydvestlige del af område IV er der fundet et hus K49, bestående af 4 sæt tagbærende stolper. Afstanden mellem de tagbærende stolper peger i retningen af at huset stammer fra bronzealderen, men der er intet andet, der kan datere huset. Stolpesættene står ca. 4,5 meter fra hinanden og deres tværspænd er 3,5-4 meter.

Ældre bronzealder (1700-1000 f. K.)

I område IVs nordøstlige hjørne er der fundet et rammehus K52. På denne type hus bæres taget af væggen, der er derfor ingen tagbærende stolper på langs af huset, som det ellers ses. Det antages, at disse huse har fungeret som udhuse for de egentlige langhuse. K52 er ca. 9 meter langt og 4 meter

bredt. Udhuset har formodentligt været sammenhørende med K51, men da dette hus er svært at datere nøjagtigt, kan det ikke siges med sikkerhed.

I område V blev hus K57 registreret. Huset er treskibet og godt bevaret med vægforløbene markeret ved vægstolper. I vestenden er der bevaret resterne af hvad der formodentligt er et ildsted, i form af en kogestensgrube. Det har ikke været muligt at datere kogestensgruben, derfor kan det ikke afgøres med sikkerhed om gruben tilhører huskonstruktionen. Det er dog meget sandsynligt. Syd for K57 blev der fundet en affaldsgrube A8813 med keramik fra bronzealderen.

Yngre bronzealder (ca. 1000-500 f. Kr.)

I den sydvestlige del af område VI blev en hustomt fra yngre bronzealder registreret K65. Huset var utroligt godt bevaret. Der blev fundet spor efter 6 sæt tagbærende stolper, vægforløb i hele husets udstrækning og indgangspartier i nord og syd. Mod øst blev der fundet nogle grøftstykker, der kan have været en del af huset, en form for rumopdeling eller lignende. Det kan dog ikke afgøres om grøfterne har samme datering som selve huset. Huset var ca. 24 meter langt og 8,5 meter bredt. Omtrent 45 meter lige øst for huset blev der fundet en brønd A9937 med et stort indhold af keramik fra bronzealderen i opfyldslagene. Den har formodentligt eksisteret samtidig med huset K65.

Genstandsfund

Fra bronzealderen er der gjort enkelte genstandsfund, primært i form af keramik. Keramikken blev fundet i brønde, affaldsgruber og gruber med ukendt funktion. Nedenfor ses et eksempel X1546 på et lerkar fra bronzealderen med en meget tidstypisk rand.

Lerkar X1546 fra bronzealderen.

Desuden blev der fundet et stykke af et lerkar X992, som formodes at være fra en ansigtsurne, lignende billedet nedenfor til venstre. På skåret er der en cirkulær plade, som antageligt har været et øje.

De fleste gruber med genstandsfund var koncentreret i områderne VI, V og VI, gerne i nærheden husene bl.a. K49 og K57.

Ansigtsturne fra Fuglsbølle, Langeland

Fragment af ansigtsturne fra Kildebjerg X992

Jernalder (ca. 500 f. Kr.-775 e. Kr.)

I jernalderen skete der klimaforandringer over hele Europa og nye stammer indvandrede Midtøstfra. Disse nye stammer kendte til jernudvinding og bragte denne teknologi med til resten af Europa.

I denne periode dukker Danmarks første egentlige landsbyer op. Der fandtes dog stadig enkeltliggende gårde som det kendes fra bronzealderen. Der kunne også ligge to eller tre huse sammen, uden der nødvendigvis er tale om en egentlig landsby.

Bosættelserne havde et ret fast mønster, hvor landsbyerne flyttede rundt indenfor et givent ressourceområde. Man flyttede formentlig rundt pga. udpining af jorden eller omlægning af landbruget fra kornavl til kvæghold.

De treskibede langhuse som kendes fra bronzealderen blev også benyttet i jernalderen. De var dog ikke helt så store. Det kan skyldes det faktum, at man i løbet af jernalderen byggede huse med flere forskellige funktioner. Før havde man et hus med plads til dyr, mennesker og de ejendele man ejede. Nu begyndte man at bygge staklader, udhuse til opbevaring af forråd og lignende og i enkelte tilfælde stalde. I de fleste tilfælde havde man dog stadig dyrene i den ene ende af beboelseshuset. Nogle af husene har måske været værksteder.

I ældre jernalder var hverken landsbyen eller gårdene indhegnet. Fra omkring år 0 begynder man at hegne sin gård og landsbyerne ind. I de ældste tilfælde med 1-radede hegn senere med to- eller tre-radede hegn, hvor de tre-radede hegn har været såkaldte halvtagshegn. Det vil sige at der har været tag på hegnet.

Ved Kildebjerg, etape III er der fundet adskillige huse fra jernalderen, fra førromersk til yngre romersk jernalder. Spredt på hele det udgravede areal er der fundet 1 hegn og 10 huse, hovedsageligt økonomibygninger/udhuse, der ikke kan dateres yderligere end til jernalderen. De er fordelt med en staklade K86 og et hus med tre sæt tagbærende stolper K64 i område IV. I område V er der fundet to udhuse og to hegn. Hegnene K67 og K87 er 1-radede, hus K46 har fire sæt tagbærende stolper og en døråbning i syd, og hus K58 har tre sæt tagbærende stolper. K58 og hegnet K67 er antageligt samtidige.

I område VI er der fire huse. K40 har 6 sæt tagbærende stolper og døråbninger i nord og syd. Den vestlige del af K40 blev fundet ved etape II og resten ved etape III. K70 har tre sæt tagbærende stolper ligeledes med døråbninger i nord og syd. K83 har også tre sæt tagbærende stolper og K84 har to sæt tagbærende stolper. De to sidstnævnte regnes for udhuse, mens de første to kan være egentlige langhuse.

I område VII blev der fundet to staklader K79 og K82, der ikke umiddelbart kan sammenkædes med langhusene i området. Hegnet K80 er en et-radet hegn fundet i samme område. Hegnet kan ikke sammenkædes med andre konstruktioner i området.

Alle ovennævnte staklader måler 2,4-2,7 meter mellem stolperne. Husene bestående af tre sæt tagbærende stolper varierer meget i størrelse, på langs er de 4,3-7 meter fra endestolpe til endestolpe. I bredden er de 2,5-4 meter. I de tilfælde hvor der ikke er fundet vægforløb eller døråbninger skal der lægges 0,5 -2 meter til husets bredde for at få den egentlige bredde af huset. Hvis der er fundet én dør skal der kun lægges ca. 0,5-1 meter i bredden. Ligeledes skal der lægges ca. 3-4 meter til i længden, hvor der ikke er fundet vægforløb, for at få husets egentlige længde. Fra ældre jernalder er der fundet en brønd A8301/A6531 i område IV. Brønden er 91 cm dybe, og 137 cm bred med vandførende lag i bunden. I opfyldslagene er der fundet en del daterende keramik.

Førromersk Jernalder (500 f. Kr. - år 50 e. Kr.)

Fra denne periode blev der i område V fundet et hus K56 bestående 6 sæt tagbærende stolper, døråbninger i nord og syd, enkelte vægstolper i vest og væggrøft i øst. Huset er ca. 21,5 meter langt og 5,5 meter bredt medregnet vægforløbene. Muligvis er huset K57, der ligger umiddelbart syd for blevet afløst af huset K56. Det kan ikke afgøres om udhusene og hegnene i området har noget at gøre med K56. Få meter vest for huset blev der fundet to affaldsgruber A8705 og A8706, der indeholdt fragmenter af smeltedigler. Gruberne indeholdt mange affalds- og opfyldslag. Et af lagene i hver grube havde et stort indhold af diglefragmenter, især grube A8705. Keramikken i gruberne kunne dateres til førromersk jernalder periode II-IIIa (150 f. Kr. - år 0).

Smeltediglerne, der er lavet af ler, har været anvendt til smeltning af metal. Der blev ikke fundet hele digler, men oprindeligt har de været pæreformede med en hældetud. På billedet nedenfor ses nogle af smeltediglerne fundet på Kildebjerg.

Tre tude fra smeltedigler fundet i grube A8705.

Tre bunde af smeltedigler fundet i grube A8705.

Desuden blev der i grube A8705 fundet et bemalet skår fra et lerkar. Karret havde lodrette sorte streger.

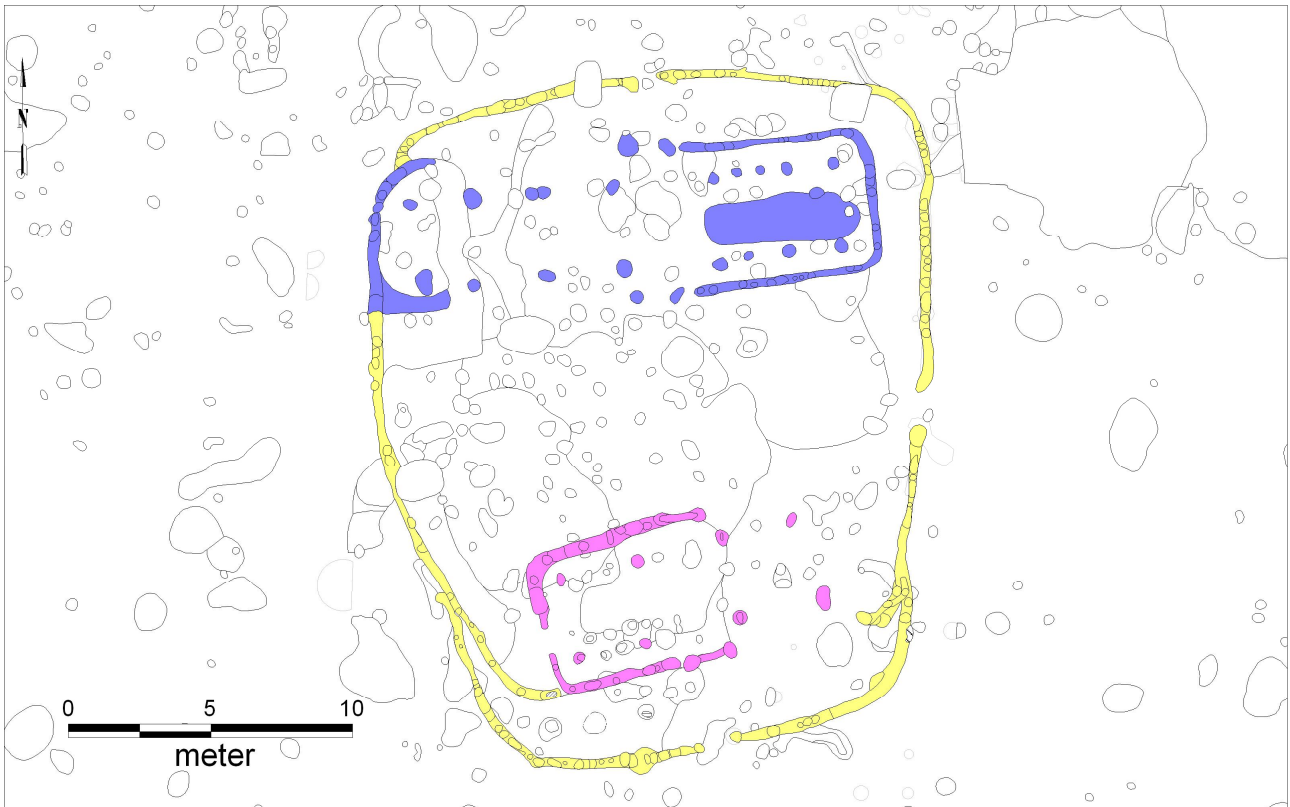
I område VI lå et gårdsanlæg og et hus. Gårdsanlægget bestod af to huse K59 og K60 og et omløbende hegn K61. Syd for gårdsanlægget lå hustomten K68.

Gårdsanlæggets nordligste hus K59 bestod af 7 sæt tagbærende stolper, døråbninger i nord og syd og vægforløbene delvist bevarede i form af væggrøfter i øst og vest. Huset var ca. 17,5 meter langt og 5 meter bredt. I øst var der en grebning og enkelte stolper til båseskillerum. Grebningen er en fordybning i gulvet i stalden, hvor husdyrgødningen har kunnet samle sig.

Mod syd indenfor hegnet lå huset K60 det bestod af 4 sæt tagbærende stolper, døråbninger mod syd og nord. I vest var der bevaret en væggrøft, mens det i øst er usikkert om der har været en væggrøft. Resterne af vægforløbet kan være "skjult" i hegnsgrøften, der løb lige forbi huset. Det kan ikke afgøres om huset har været til beboelse, stald eller begge dele. Huset har været ca. 10 meter langt og 5 meter bredt.

Hegnet K61 bestod af en grøft med stolpespor. Mod nord, syd og øst var der åbninger/indgange i hegnet. I løbet af hegnets funktionstid er der mod syd sket en udvidelse af hegnet, idet der er blevet bygget en sektion udenpå dele af det eksisterende hegn (se tegningen nedenfor). Den første fase af hegnet dækker et areal på ca. 387 m² og den anden fase dækker et areal på ca. 430 m², hvilket er en gennemsnitlig gårdsstørrelse.

Gårdsanlægget var meget velbevaret, især området indenfor hegnet, hvor der sås aktivitetsspor mellem hegnet og husene. Mellem hus K60 og hegnet i syd var der således tydelige spor efter færdsel i undergrundssandet. Undergrundssandet bar her præg af, at der er trådt organisk materiale/muldjord ned i sandet. Det ser ud som om at man har gået meget fra indgangen af døren til indgangen i hegnet (se foto side 42). Desuden var der langs hegnets vestside mellem hus K60 og hegnet ligeledes aktivitetsspor med omrodet og opblandet undergrundssand. Generelt var resten af arealet indenfor hegnet præget af megen aktivitet i form af stolpehuller og rester af kulturlag. Noget af denne aktivitet er som allerede nævnt fra stenalderen.

Gårdsanlægget med husene K59 og K60 samt hegnet K61

Hus K68 bestod af 4 sæt tagbærende stolper og døråbninger mod syd og nord. Huset var ca. 8,5 meter langt uden vægforløb og 5,5 meter bredt.

I samme område VI er der fundet adskillige brønde, hvoraf 3 kunne dateres til forskellige perioder af førromersk jernalder: brønd A9938 (periode I-II, ca. 500-150 f. Kr.), A10053 (periode I-II), A10662 (periode II-III, ca. 300 f. Kr.- år 0). Brøndene var ca. 124 - 150 cm dybe og ca. 260-540 cm i bredden. Alle indeholdt større eller mindre mængder keramik og vandførende/-afsatte lag i bunden.

I grube A9492 nordligt i område VI blev der fundet resterne af en noget usædvanlig ildbuk X1734. Ildbukke er støtter eller kogestande beregnet til at støtte lerkar i eller ved ildsteder. De er sædvanligvis rektangulære til kegleformede. Denne ildbuk er nærmest kødbensformet, den har formodentligt bestået af to massive cylindre med en rektangulær del i mellem. På overfladen er der ornamentik bestående af indridsede streger (se foto nedenfor). Her ses kun det største fragment, men der er fundet dele af én cylinder mere.

Ildbuk X1734

Overgangen mellem førromersk og romersk jernalder (årh. omkring år 0)

Fra tiden omkring overgangen mellem førromersk og romersk jernalder er der fundet 3 hustomter og et hegn. I område IV mod nordøst er huset K53 og hegnet K48 fundet, der antageligt er samtidige. Huset består af 5 sæt tagbærende stolper. Det er dog dårligt bevaret, så der kan godt være flere tagbærende sæt, som ikke er blevet fundet. Desuden er der bevaret enkelte væg- og dørstolper mod nord. Huset er ca. 14,5 meter langt og ca. 3 meter bredt uden vægforløb eller dørstolper. Hegnet K48 løber lige nord for huset, det er 1-radet og kan følges over en strækning på ca. 19 meter. Dateringen af huset og hegnet er noget usikker på grund af husets dårlige bevaring.

I område VI er der fundet to hustomter K63 og K74. K63 består af 6 sæt tagbærende stolper, dørstolper i nord og syd og en del af væggrøften bevaret i øst. Huset er 16,5 meter langt og ca. 5 meter bredt. Det andet hus K74 består ligeledes af 6 sæt tagbærende stolper og døråbninger i nord og syd. Der er ikke bevaret vægforløb. Huset er uden væggene ca. 18 meter langt og ca. 5 meter bredt.

Desuden er der i dette område fundet en brønd A9260, der kan dateres til denne periode på baggrund af keramikken.

Romersk jernalder (ca. 50-375 e. Kr.)

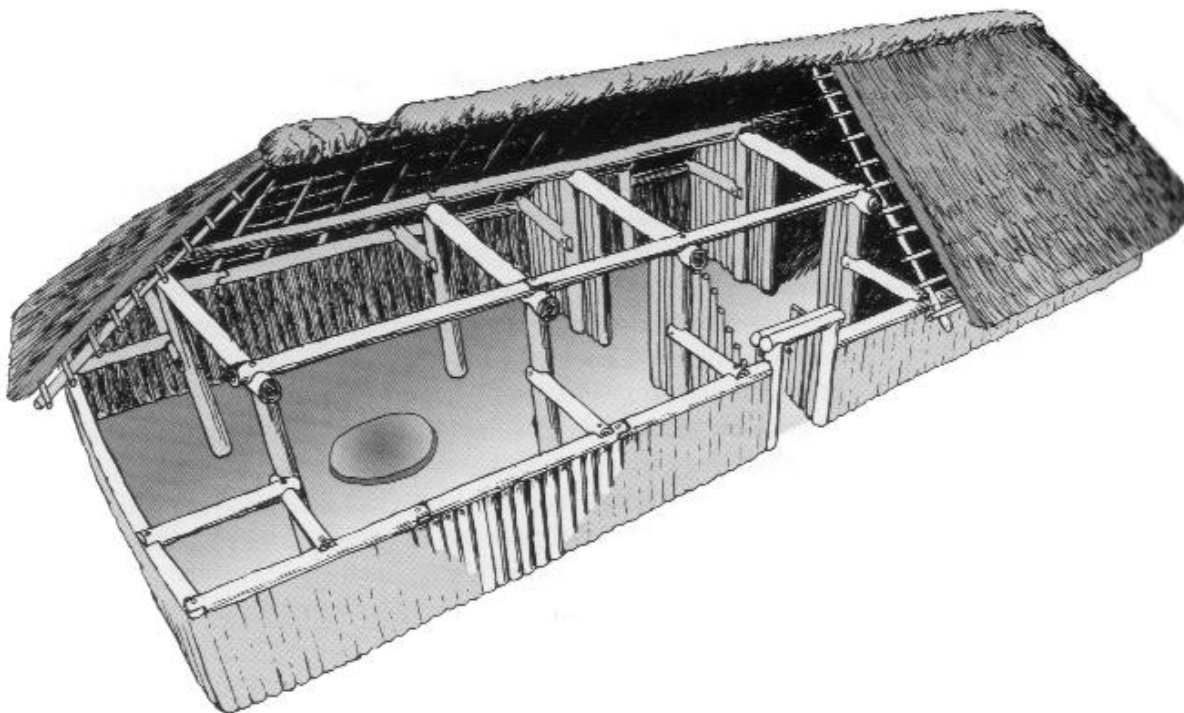
Fra romersk jernalder er der fundet et hus K62, beliggende i område VI. Huset bestod af 6 sæt tagbærende stolper og døråbninger i nord og syd. Det målte 12,5 meter i længden uden vægforløb og 5 meter i bredden målt mellem dørstolperne i nord og syd. Husets tagbærende stolper er nærmest modulopdelt, det vil sige at afstanden mellem de tagbærende stolpesæt er uens, således at der dannes større og mindre rum i huset. Dette er karakteristisk for husene i romersk jernalder. K62 er antageligt afløseren for K72 eller omvendt. Husene ligger ved siden af hinanden og har samme datering, det vil sige K62 kan ikke dateres nøjere end til romersk jernalder og K72 skal antageligt dateres til ældre romersk jernalder. De to staklader K83 og K84 kan være sammenhørende med de to huse K62 og K72, men de ligger langt fra hovedhusene og der er ikke fundet noget daterende i udhusene og langhusene, der kan kæde dem sammen.

Ældre romersk jernalder (ca. år 50-150 e. Kr.)

I område IV ligger langhuset K45, der formodentligt er sammenhørende med stakladen K85. Stakladen kan dog ikke dateres, men ligger i umiddelbar nærhed af langhuset. K45 består af 10 sæt tagbærende stolper og døråbninger i nord og syd. Huset måler, uden vægforløb, ca. 26 meter i længden og ca. 5,5 meter i bredden. Normalt har husene fra denne periode samme antal eller næsten samme antal tagbærende stolpesæt på hver side af indgangspartiet med de to døre. I dette tilfælde er der meget stor forskel på antallet af tagbærende stolpesæt på vest- og østsiden af indgangspartiet. I vest er der 6 sæt og i øst 4. Det er dog ikke et sjældent syn. Begge ender af huset er svagt modulopdelt, hvilket er med til at datere huset.

I område VI lå hustomterne K69 og K72. K69 er et langhus bestående af 7 sæt tagbærende stolper 4 mod øst og tre mod vest, og mod syd og nord er der bevaret døråbninger. Afstanden mellem de tagbærende stolper varierer fra øst mod vest. I øst står de tættere end i vest. Dette er et meget almindeligt træk ved huse fra ældre romersk jernalder. Huset er uden vægforløb ca. 18,5 meter langt og ca. 5,5 meter bredt. K72 består af 6 sæt tagbærende stolper, døråbninger i nord og syd og er uden vægforløb ca. 10,5 meter langt og 5 meter bredt.

Få meter nordøst for K45 er der fundet en grube A7300 med ornamenteret keramik i opfyldslagene, som kunne dateres til ældre romersk jernalder. Gruben kan være samtidig med huset, men det kan ikke afgøres med sikkerhed. Ydermere er der fundet to affaldsgruber i område VI, der kan dateres til ældre romersk jernalder A10025 og A9435.

Rekonstruktion af hus fra ældre romersk jernalder.
Efter: P. Ethelberg, N. Hardt, B. Poulsen og A. B. Sørensen:
Det Sønderjyske Landbrugs Historie II, s. 130.

Yngre romersk jernalder (ca. 150-375 e. Kr.)

I den sydlige del af område VII, den sydligste del af udgravningen, blev der fundet dele af et formodet gårdsanlæg. Det bestod af hegnet K76 og langhuset K78. Resten af gårdsanlægget formodes at ligge umiddelbart syd for, og dermed udenfor det her undersøgte areal. Hegnet bestod

af to sammenhængende dele som samledes i et hjørne. Den nordsyd-gående del var to-radet og den østvest-gående del var et halvtagshegn. Hegnet var ved den 2-radede del 2,2 meter bredt og 3 meter ved halvtagshegnet. Langhuset K78 bestod af 6 sæt tagbærende stolper med vægforløbene markeret/bevaret af vægstolper. Det var ca. 22 meter langt og 5 meter bredt. Huset lå i forlængelse af hegnets østvest-gående del, dog en smule forskudt mod syd.

Genstande fra jernalderen

Udover de allerede nævnte genstande er der fundet enkelte mere særprægede genstande, som skiller sig lidt ud fra mængden.

Bl.a. er der fundet tre fragmenter af vævevægte/tenvægte fremstillet af lerkarskår. De er blevet afrundet og har fået et hul i midten. Vægtene kendes fra hele jernalderen. I brønd A10622 blev der fundet to fragmenter af et såkaldt sikar. Karret kendes fra hele jernalderen og består af et lerkar med mange små huller i bunden således at den kan anvendes som si.

Endeligt blev der fundet fragmenter af et noget usædvanligt formet kar X1456. Karret har været firkantet og blev fundet sammen med keramik fra førromersk jernalder.

I grube A9202 blev der fundet en metalgenstand X1518, antageligt et spænde. Genstanden er på nuværende tidspunkt ikke færdigkonserveret.

X1456, et firsidet lerkar.

Udaterede anlæg

I område IV mod nordøst blev hustomt K51 fundet. Anlægget var dog så dårligt bevaret, at det ikke var muligt at datere huset, da husets egentlige konstruktion ikke kunne bestemmes. Huset havde dog 4 hele sæt tagbærende stolper og to halve sæt bevaret. Desuden var enkelte væg/dørstolper bevaret. I samme område mod vest blev hustomt K54 fundet. Dette hus var, som ovennævnte huse, så dårligt bevaret at en datering og en endelig beskrivelse af huset ikke var mulig. Der var ligeledes bevaret 4 sæt tagbærende stolper og to halve sæt.

Mulige grave og brandgruber

Der blev ved udgravningen fundet tre mulige grave, alle i område VI (se kortet side 30).

Den mulige grav A8118 bestod af en aflang nedgravning, der var ca. 185 cm lang, 83 cm bred og 40 cm dyb. Nedgravningen var orienteret omtrent øst-vest. I fladen lå der enkelte sten og i snittet sås det, at nedgravningens sider var svagt skrånede og bunden var nærmest plan. Fyldlagene bestod af to lag, det øverste var mørkebrunt, sandet og indeholdende trækul. Det nederste var som det første dog lysere, afgrænsningen mellem de to lag var diffus. Der blev ikke fundet genstande i nedgravningen.

15 meter øst for A8118 lå A9008 en aflang smal nedgravning ca. 160 cm lang, 44 cm bred og 17 cm dyb. Nedgravningen var orienteret omtrent øst-vest. Fyldlaget bestod af gråbrunt sand. I vest sås en plamage af mørkebrunt til sort sand, enten en dyrerede eller nedbrudt organisk materiale tilhørende anlægget. Nedgravningen var i profilen mod øst meget diffus, mod vest var den tydeligere med en næsten lodret nedgravningskant mod syd. I øst var anlægget skåret af grube/stolpehul A7857. I dette anlæg blev der fundet en bronzering X1081 (se foto side 42). Ringen formodes dog at stamme fra den mulige grav A9008. Jordlagene i de to anlæg var meget ensartede og ved nærmere eftersyn viste det sig, at der i bunden af A7857 var rester af A9008. Bronzeringen blev fundet i/eller nær bunden af A7857 før denne blev afrenset og registreret. Derfor er der en vis usikkerhed om, hvor ringen oprindeligt stammer fra. I de to omtalte anlæg blev der ikke gjort yderligere fund, og anlæggene kunne ikke sættes i sammenhæng med egentlige konstruktioner, der måske kunne give et fingerpeg om bronzeringens tilhørsforhold.

Lige nord for A9008 lå anlægget A7859, der som de to ovenfor nævnte anlæg anses for at være en mulig grav. Anlægget bestod af en aflang til oval nedgravning. Den var ca. 2,5 meter lang, 1 meter bred og 24 cm dyb. Anlægget var orienteret nogenlunde øst-vest. I snittet sås det at nedgravningen har forholdsvis lodrette sider og en plan bund. I overfladen af anlægget var der sten i næsten hele anlæggets længde og bredde. I bunden af anlægget var der sten, stort set langs hele nedgravningskanten. Opfyldslagene indeholdt dog ikke entydigt spor som kunne tyde på at der havde været træ i nedgravningen, med andre ord ingen entydige kistespor. Formen på nedgravningen og stenene tyder umiddelbart på en grav, men da der ikke blev fundet hverken gravgaver eller tydelige kistespor, må det stå hen i det uvisse, om der er tale om en egentlig grav.

I områderne VI og VII blev der fundet enkelte brandgruber hvoraf en indeholdt humane knogler. Brandgruberne består af en nedgravning, hvor opfyldslagene indeholder større eller mindre mængder brændt og knust knoglemateriale. Knoglerne er enten humane, dyrekogler eller en blanding af begge, dog oftest dyrekogler. Gruberne er mellem 9 - 25 cm dybe og 36-42 cm brede. Disse brandgruber betragtes som værende ofringer af en art. De ligger ofte i kanten af vådbundsområder.

I et tilfælde kunne en af de knuste knogler identificeres som human. Grube A6324/A8348 i område VI indeholdt et fragment af et kranie.

I område VII var der tre brandgruber A6380, A6379 og A6404. Knoglerne i disse var meget fragmenterede, og der kunne således kun udskilles enkelte dyrekogler (se tegning side 30 og 31).

Særligt interessante gruber

I område VI blev der fundet 7 gruber med samme form og indhold. Det var A8047, A8875, A7907, A7905, A8039, A8100, A8111, som alle på nær A8100 er markeret på tegningen side 31. Alle gruberne var cirkulære og målte mellem 94-220 cm i diameter. Næsten alle grubernes opfyldslag bestod af to lag. I bunden et lag næsten udelukkende bestående af trækul og over dette et brunligt sandet lag med nogle trækulsnister. Gruberne var nogenlunde fladbundede med skrånede sider og

de var mellem 17 og 35 cm dybe. I nogle af tilfældene kunne man se, at undergrunden havde været ildpåvirket lige under gruben. Dette tyder på at der har været ild eller gløder direkte i gruberne. Trækullet i to af gruberne er blevet vedbestemt og viste sig at være eg. Det viste sig ved vedbestemmelsen, at trækullet var godt bevaret og at der er mulighed for dendrodatering af træet. Resultatet af dendrodateringen foreligger ikke i skrevne stund. Der blev i gruberne ikke fundet andet materiale end trækul, som kunne indikere formålet med gruberne eller datere dem. Grubernes funktion er ukendt, men der kunne være tale om resterne fra trækulsmiler eller gruber til kulsvidning.

Et eksempel på en af trækulsgruberne

Brønde

Der blev fundet adskillige brønde ved udgravningen. Enkelte er allerede blevet nævnt. En del af brøndene kunne ikke dateres. De varierede meget i størrelsen, men ellers gjorde det sig gældende for dem alle, at der var vandafsatte eller -førende lag i bunden, siderne var nærmest lodrette og opfyldslagene indeholdt større eller mindre mængder keramik. Brøndene blev fundet i område IV og VI, primært VI. I område IV blev A7150 fundet og i område VI blev A9655, A9584 og A11539 fundet. En del af dem er vist på tegningen side 32.

Naturvidenskabelige resultater

De naturvidenskabelige undersøgelser består af vedbestemmelser og dendrokronologi af trækul indsamlet direkte fra udvalgte anlæg, artsbestemmelse af korn og frø fundet i jordprøverne udtaget i udvalgte anlæg og analyse af metalindholdet og lertypen af smeltediglerne fundet i gruberne A8705 og A8706.

Vedbestemmelsen af trækullet påviste eg. De dendrokronologiske datering af trækullet foreligger ikke i skrevne stund, men de vil bl.a. være med til at datere nogle gruber med ukendt funktion. En

datering kan måske være medvirkende til at funktionsbestemme gruberne endeligt eller at indsnævre mulighederne.

Artsbestemmelsen af korn og frø er ikke endeligt afsluttet, men viser foreløbig flere forskellige ting. Der er fundet byg, nøgnbyg, dodder og hasselnøddeskaller. En videre analyse af prøverne skal bl.a. tilføje visse nye aspekter af Kildebjerg områdets økonomi, i forhold til prøverne der blev analyseret ved etape I.

Analyserne af smeltediglerne foreligger ikke i skrevne stund, men det forventes, at de kan fortælle hvilket metal der har været smeltet i diglerne. Analyserne af det ler diglerne er fremstillet af kan fortælle: om man har brugt lokalt ler, om man har gjort noget for at gøre leret mere temperaturstabil eller om man har anvendt specielle ildfaste lertyper, som må være hentet udefra. Hvis det sidste er tilfældet kan dette være med til at fortælle noget om nationale forbindelser i forhold til handel og lign. mellem landsdelene.

Konservering

De genstandene der er blevet sendt til konservering er endnu ikke færdigkonserveret. Det drejer sig om to metalgenstande X1325 og X1518, et lerkar fra stenalderen X1043 og en bronzering X1081.

Rekognoscering

I forbindelse med udgravningen blev et mindre areal mellem område IV og VI, rekognosceret. Arealet er ikke en del af byggemodningen der foretages i 2006 og 2007, men formodentligt en del af det kommende golfbaneanlæg. På kortet side 32 er det pågældende område markeret. I dette område blev der fundet et utal af flintafslag og flint blokkefra både stenalder og bronzealder, slagger, ildskørnet flint, en flække og en skraber, keramik fra hovedsagelig jernalderen og en oval ildsten fra jernalderen (se billedet nedenfor). Ildsten blev brugt sammen med et ildstål til at lave gnister med når man skulle tænde et bål.

Rekognosceringen blev gennemført for at klargøre om der i dette område skal foretages en forundersøgelse.

Ildsten fra jernalderen

Sammenfatning

Nedenfor vil sammenfatningen hovedsageligt omhandle husene, da disse anses for at være de vigtigste elementer, på Kildebjerg, til forståelsen af oldtidens bebyggelsesmønster og kontinuitet i området. Ved læsningen af den efterfølgende konklusion skal der tages forbehold for ukendte faktorer pga. bevaringsforhold og dermed mulige mangler i anlæggene.

I område IV er der tilsyneladende en kontinuerlig bebyggelse fra yngre stenalder og op til ældre romersk jernalder. Det kan dog ikke udelukkes, at der i adskillige årtier eller århundreder ikke har været bebyggelse i området.

De ældste bopladsfund er to huse K47 og K55 fra henholdsvis yngre stenalder og overgangen fra yngre stenalder til ældre bronzealder. I bronzealderens ældste del kommer huset K52 til og på et tidspunkt K49. Efterfølgende, ved overgangen fra bronzealder til jernalder, bliver husene K54 og K51 bygget. Deres datering er dog forbundet med en vis usikkerhed. I jernalderens ældste del kommer et gårdsanlæg bestående af huset K53 og hegnet K48 til. Den resterende del af anlægget er ikke bevaret eller ligger eventuelt udenfor udgravningsfeltet. De yngste bopladsrester i område IV er fra ældre romersk jernalder. De udgøres af huset K45.

Samlet set giver dette en nogenlunde kontinuerlig bebyggelse fra yngre stenalder til ældre romersk jernalder. De resterende anlæg dvs. udhusene stammer fra jernalderen og har antageligt en sammenhæng med de allerede nævnte huse.

I område V er den ældste bebyggelse fra ældre bronzealderen, huset K57. Nogle århundrede senere i ældre førromersk jernalder bliver huset K56 bygget. Umiddelbart vest for huset ligger to affaldsgruber fra sammen periode. Gruberne indeholdt diglefragmenter og keramik. Diglerne indikerer at der har været en større eller mindre produktion af støbte metalgenstande på stedet. Men der er ikke fundet yderligere spor efter en sådan produktion, i form af støbeforme, metalrester og lignende. I løbet af jernalderen bliver der bygget flere huse K58 og K46 og hegnene K67 og K87. Disse kan dog ikke dateres nærmere. Anlæggene fra jernalderen har antageligt tilhørt en eller flere gårdsanlæg, hvor de resterende bygninger ikke er fundet.

Der har været bebyggelse i område V fra ældre bronzealder til i hvert fald førromersk jernalder, dog ikke kontinuerligt.

Område VI har hovedsageligt været bebygget i jernalderen. Mod sydvest er der dog et hus fra yngre bronzealder K65. Øst for dette hus var der en brønd også fra bronzealderen, antageligt har huset og brønden været en del af samme gårdsanlæg.

I ældre jernalder bygges huset K40. I førromersk jernalder bygges husene K68, K70 og gårdsanlægget med husene og hegnet K59, K60 og K61. Fra overgangen mellem førromersk og romersk jernalder stammer huset K63.

I romersk jernalder bygges K69, K72 og K62. Og muligvis udhusene K83, K84, hvis tilhørsforhold og dermed datering er uvist.

Dette giver en tilsyneladende kontinuerlig bebyggelse fra førromersk jernalder til romersk jernalder, ca. over en periode på 800 år. Hvilket betyder, at der må have været perioder hvor stedet ikke har været bebygget. Et typisk hus fra jernalderen antages at have eksisteret i omtrent en generation, omtrent 25-35 år. Derfor må der nødvendigvis have været perioder hvor der ikke har været bebyggelse på stedet.

Område VII er først blevet bebygget i løbet af jernalderen. Et af husene og et af hegnene er blevet dateret til yngre romersk jernalder og de resterende anlæg til jernalderen. K76 og K78 tilhører formodentligt samme gårdsanlæg, hvor de resterende bygninger endnu ikke er blevet udgravet. Samlet set ligger den ældste bebyggelse, fra yngre stenalder, mod nord i område IV. Denne bebyggelse ligger samtidigt på arealer, hvor der er sandet undergrund, hvilket ofte ses for stenalderbebyggelser.

Bebyggelserne fra bronzealderen ligger i områderne IV, V og VI. De ligger spredt på hele udgravningens areal og der ses ikke noget bestemt mønster i deres placering.

Jernalderen er som ved etape I og II stærkest repræsenteret med fund i alle områder af udgravningen. Den største tæthed ses i område VI's sydligste del. Jernalderen udgøres af bebyggelser fra førromersk jernalder til yngre romersk jernalder, med en nogenlunde lige fordeling af anlæg over hele perioden på alle områder. Dog ligger det yngste i område VII.

Jernalderbebyggelsen både den ældre og yngre består formodentligt af enkeltgårde og ikke landsbyer, som det ses andre steder i landet. Tendensen fra etape I, hvor det samme gør sig gældende, fortsættes tilsyneladende. Det er stadig uvist hvorfor der ikke lige her er landsbyer, da de naturlige ressourcer på stedet i jernalderen formodes at være bæredygtig for en større befolkningsgruppe i form af en landsby. Det kan skyldes bevaringsforholdene, lokale forhold i forbindelse med fordeling af landbrugsjord eller andre ukendte faktorer.

Dateringsmæssigt ser det ud som om bebyggelsen fra jernalderen har nogenlunde samme spredning som jernalderbebyggelsen i etape I. Derudover er der tilsyneladende ikke rigtigt noget mønster i dateringen og placeringen af anlæggene. Bortset fra at det umiddelbart ser ud til af de yngste bebyggelse, både fra etape I og III, ligger umiddelbart nord for Skanderborgvejen. Hvad forklaringen på dette er vides ikke.

Områderne er i højere grad end ved etape I blevet udnyttet mere kontinuerligt fra yngre stenalder og frem til yngre romersk jernalder.

Endeligt er der gjort fund af mulige grave og ofringsgruber. Det var forventet at finde nogle grave og fundet af tre mulige grave har delvist indfriet forventningen. Men det forventes at der ved de følgende etaper vil fremkomme flere og mere entydige grave.

Ofringerne, brandgruberne, er formodentligt en del af en religiøs handling der er foregået i jernalderen, som det kendes mange steder fra. Den helt nøjagtige mening med disse ofringer står stadig hen i det uvisse.

Genstandene fundet ved udgravningerne er i de fleste tilfælde genstande, som det må forventes at man finder på en boplads. Det er keramik, ildbukke, kværnsten osv. ting som bruges i forbindelse med husholdning. Ind imellem finder man særlige godt bevarede eller udsmykkede husholdningsgenstande. Ved Kildebjerg er der fundet enkelte udsmykkede fragmenter af lerkar fra yngre stenalder og frem til jernalderen. Der er fundet en særlig form for ildbuk og en meget godt bevaret ildbuk med en mere traditionel udformning.

En lidt sjældnere genstandsgruppe er smeltediglerne, de findes af og til, men sjældent i større mængder, som det har været tilfældet på etape III.

Bronzeringen, hvad enten den er tabt eller med vilje lagt i en nedgravning, er mere usædvanlig. Den kan på nuværende tidspunkt ikke dateres da den endnu ikke er blevet rensset hos konservatoren således at der kan ses flere detaljer på ringen.

Når resultaterne af de naturvidenskabelige undersøgelser foreligger, vil de formodentligt være med til at fortælle om stedets naturlige og dyrkede resurser. Og hvad har man spist og dyrket på Kildebjerg.

Konklusion

Vi har fået svar på nogle af de spørgsmål vi stillede ved udgravningens begyndelse, det er lykkedes at lokalisere bebyggelser fra bronzealderen og finde enkelte mulige spor af begravelser fra jernalderen. Men der er naturligvis kommet flere og andre spørgsmål til.

Det er blevet konstateret at stenalder bopladser ligger spredte på hele arealet, primært i sandede områder. Hvilket er det billede man ser andre steder i landet. Fundet af bebyggelserne fra bronzealderen vil være med til at udvide forståelsen af bronzealderens forhold mellem bebyggelse og gravhøjene, både i Ry-området og på landsplan.

Tendensen fra etape I og II med en jævn spredt bebyggelse fra jernalderen fordelt på et større område ser ud til at fortsætte. Der er endnu ikke fundet en egentlig landsby. På trods af fundet af tre mulige grave ser det ud til at en egentlig gravplads fra jernalderen stadig mangler at blive fundet.

Samlet set har vi fået et større indblik i hverdagslivet i oldtiden. Samtidig har vi gjort vores viden om Kildebjerg-området mere komplet, ved at have flere aspekter af livet i oldtiden repræsenteret: Vi har fået et større indblik i bebyggelsesmønstrene på stedet, vi har fået udvidet vores kendskab til, hvad der kan betegnes som mere traditionelle dele af hverdagslivet, i form af husholdningsgenstande, både kendte og mindre kendte genstandstyper, vi har fået lidt viden om religiøsitet og begravelser især i jernalderen gravet frem. Og når de naturvidenskabelige analyser er færdige ved vi mere om korn- og frøavl og hvad man har anvendt til madlavning og lignende på Kildebjerg.

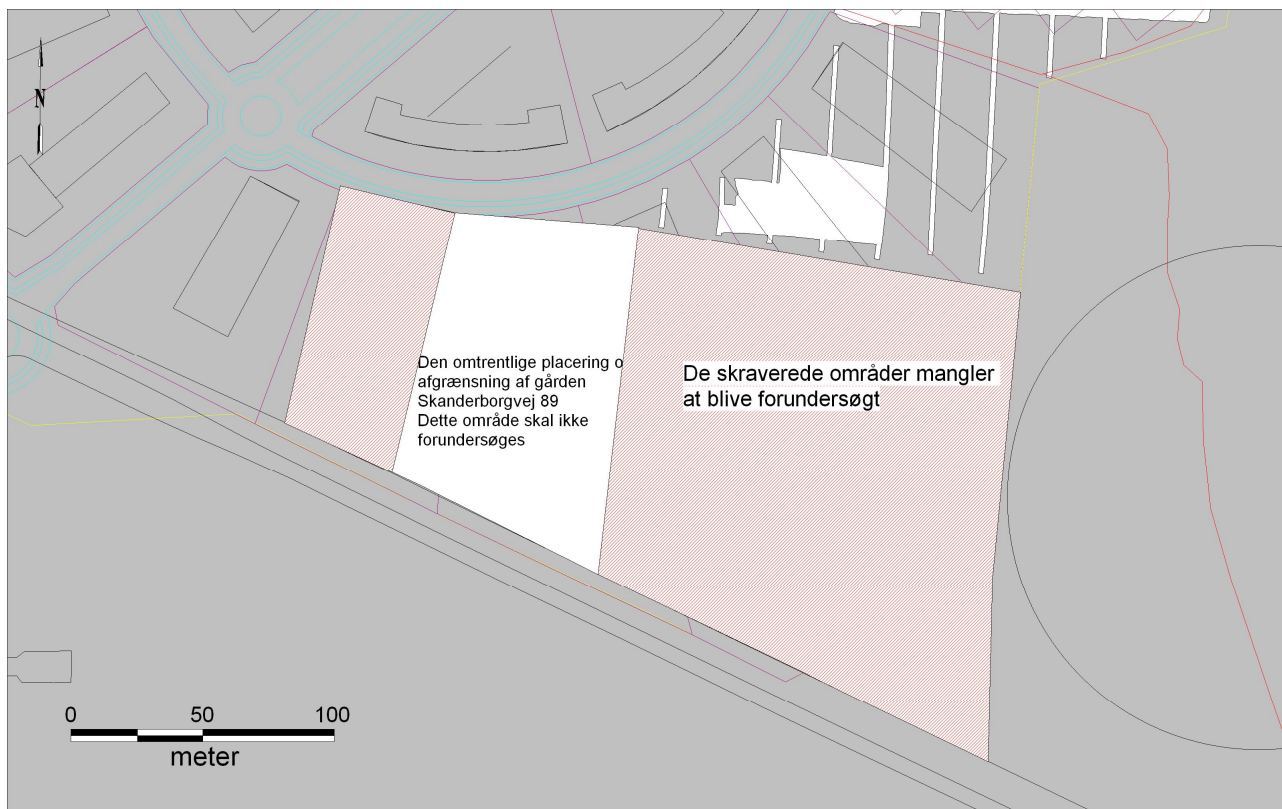
Alt dette er med til at udvide vores viden om oldtiden på regionalt så vel som på nationalt plan

Fremtidigt arbejde

En del af det areal der dækkes af etape III er endnu ikke blevet arkæologisk undersøgt. Det drejer sig om et mindre areal vest og øst for gården på Skanderborgvej 89 (se kortet nedenfor). Området er endnu ikke forundersøgt eller endeligt udgravet, da det stadig bliver benyttet til landbrug m.v. af landmand Peter Rasmussen, der stadig bor på adressen.

Det anbefales at det nævnte område bliver forundersøgt da der umiddelbart nord og vest for gården er påtruffet anlæg fra oldtiden i form af huse fra yngre romersk jernalder og det formodes at denne bebyggelse fortsætter mod syd.

Der er siden etape III's feltarbejde blev afsluttet foretaget en ændring af lokalplan 112's område ved lokalplan 128 "erhverv vest". Det betyder at et trekantet areal lige sydvest for lokalplan 112, ned til Skanderborgvejen, også bliver inddraget til byggemodning. Da områdets grænse er ændret skal den sydøstligste del også indgå i forundersøgelserne, nævnt ovenfor.

Til denne forundersøgelse vil der blive udarbejdet et nyt budget, således at regnskabet for etape III kan endeligt afsluttes i år. Da forundersøgelsen først vil kunne blive foretaget medio 2007, når Peter Rasmussen fraflytter ejendommen på Skanderborgvej 89.

Som nævnt ovenfor blev et areal mellem de udgravede områder IV og VI rekognosceret. Det anbefales hermed, på baggrund af rekognosceringen, at dette areal, hvis det påvirkes af videre anlægsarbejder og kørsel med tunge køretøjer, bliver forundersøgt.

De resterende arealer der dækker etape III, området der skal byggemodnes i 2006 og 2007, er hermed frigivet til anlægsarbejde.

Data

Skanderborg Museums journalnummer: SBM 983

Lokalitet: Kildebjerg etape III

Sogn: Dover

Stednummer: 16.02.03.

Kulturarvsstyrelsens journalnummer: FOR 2003-2122-0708

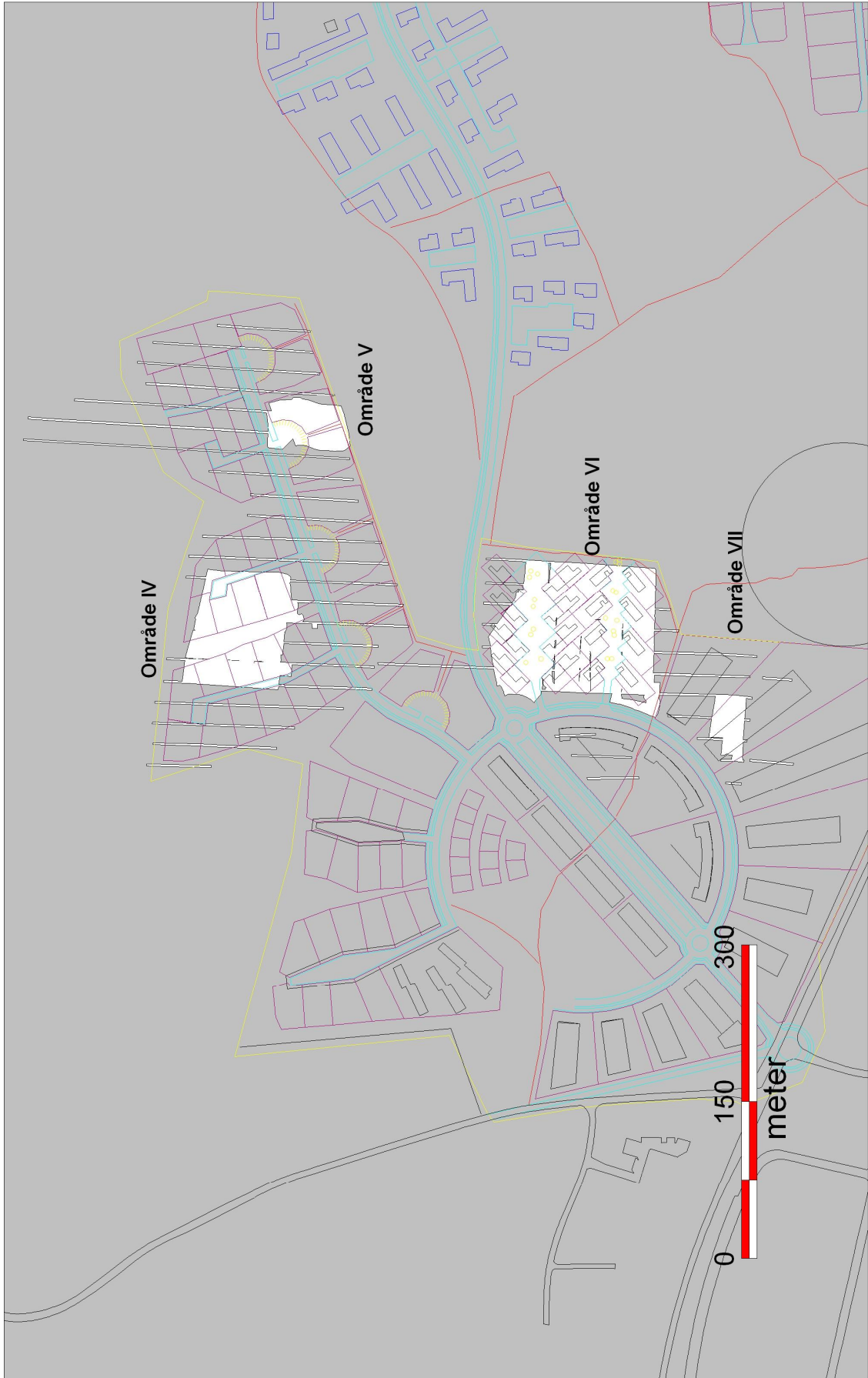
Dokumentationsmaterialet fra udgravningen, bestående af beretning, gravebog, plantegninger, fund og billeder opbevares på Skanderborg Museum, Adelgade 5, Skanderborg, hvor det efter anmodning kan forevises.

Bilag

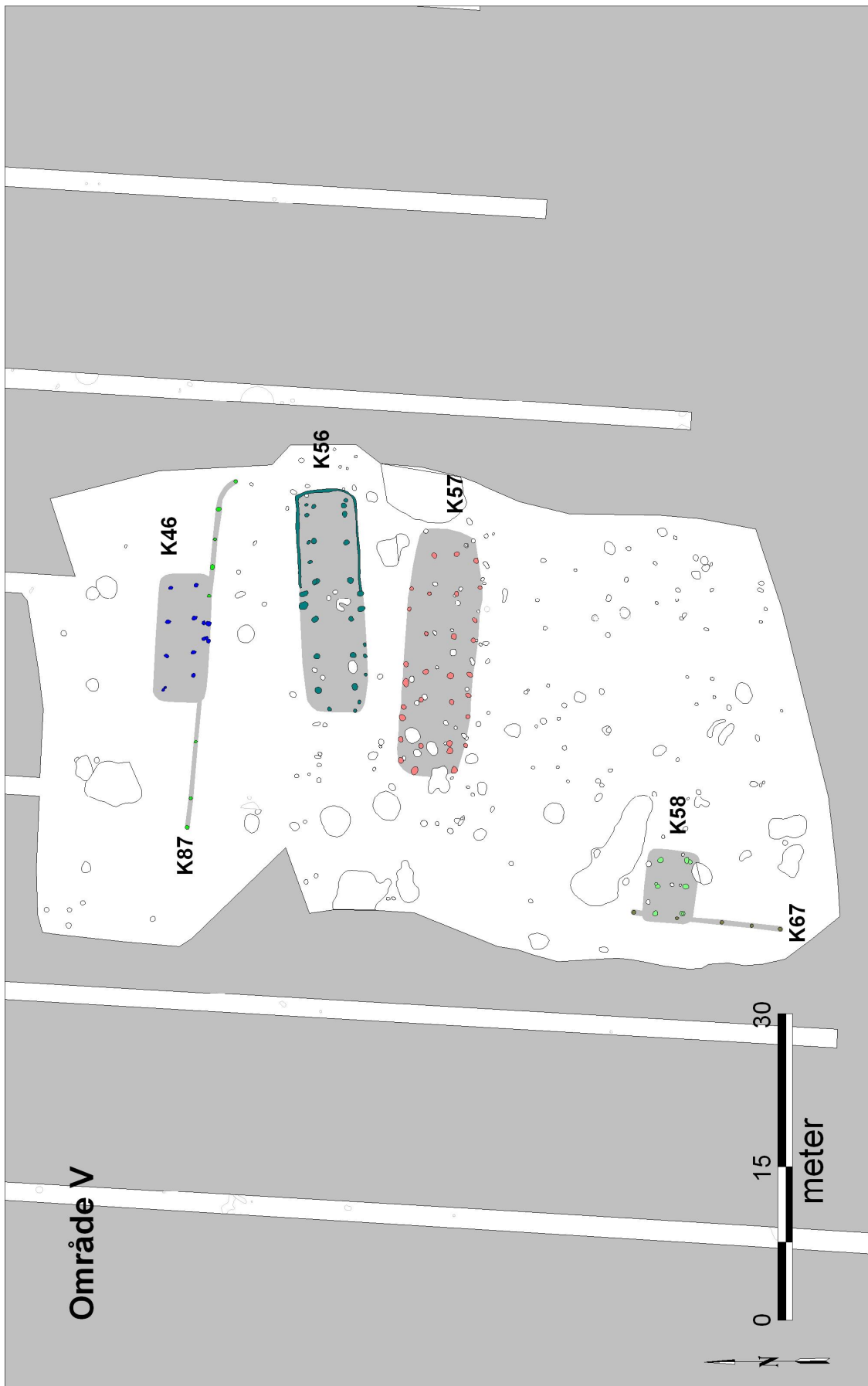
Tidstavle

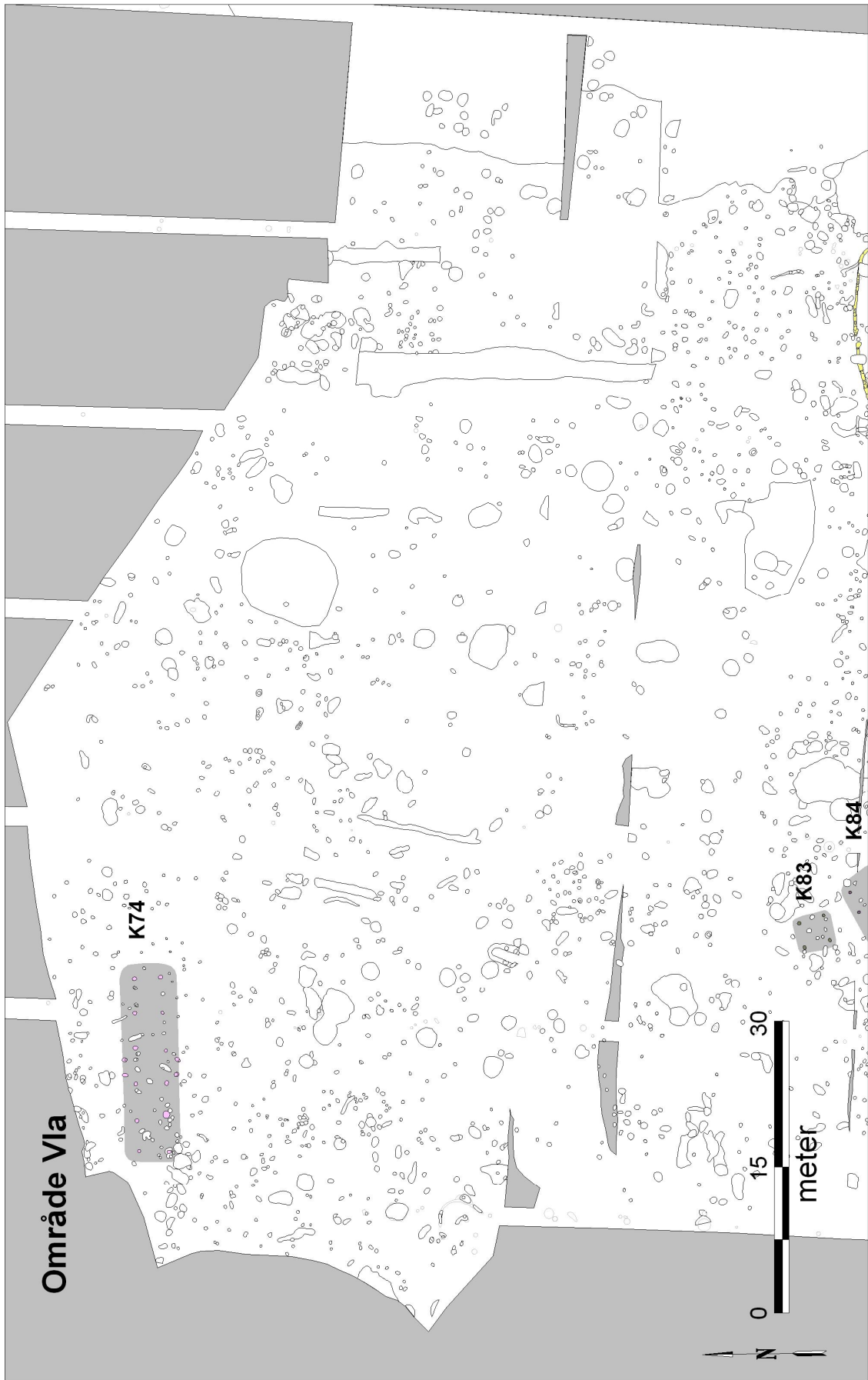
år	periode			
1660	Nyere tid			Historisk tid Historical Times
1536	Renæssance			
1050	Middelalder	Senmiddelalder Højmiddelalder Tidlig middelalder		
775/800	Vikingetid	ynge ældre		Jernalder Iron Age
375	Germansk jernalder	ynge ældre		
0	Romersk jernalder	ynge ældre		
500	Førromersk (keltisk) jernalder	III II I		
1100	Yngre bronzealder	VI V IV		
1700	Ældre bronzealder	III II I		Bronzealder Bronze Age
2350	Dolketid / Senneolitikum (SN)	C B A		Neolitikum Neolithic Yngre stenalder
2800	Stridsøksekultur/ Enkelgravkultur/ Mellemlolitikum B (MN B)	Overgravstid Bundgravstid Undergravstid		
3300	Jættestuetid/ Tragtbægerkultur/ Mellemlolitikum A (MN A)	V III/IV II I	Grube- keramisk kultur	
3900	Dyssetid/Fuchsberg/ Tragtbægerkultur (TRB)/ Tidlig neolitikum (TN)	C B A		
5400	Ertebøllekultur	ynge ældre		
6400	Kongemosekultur	ynge ældre		Mesolitikum Mesolithic
9600	Maglemosekultur	5 4 3 2 1 0		Palæolitikum Late Palaeolithic Ældre stenalder
10900	Ahrensburgkultur	Yngre Dryas		
12000	Brommekultur Federmesserkultur	Allerød		
12700	Hamburgkultur	Bølling	ynge ældre	

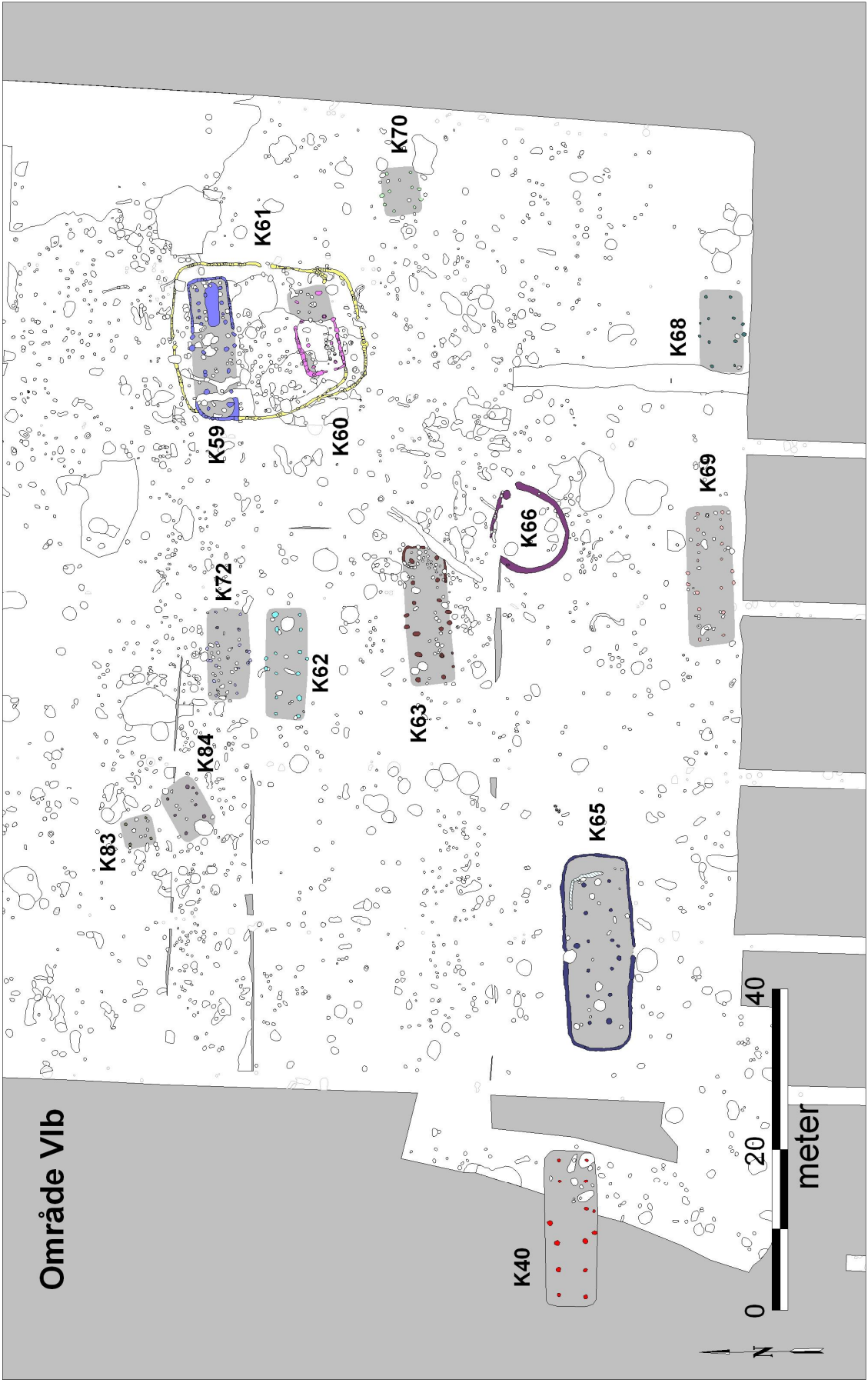
Efter: Arkæologiske Udgravninger i Danmark 2000.
Det arkæologiske Nævn, København 2001, s. 124.

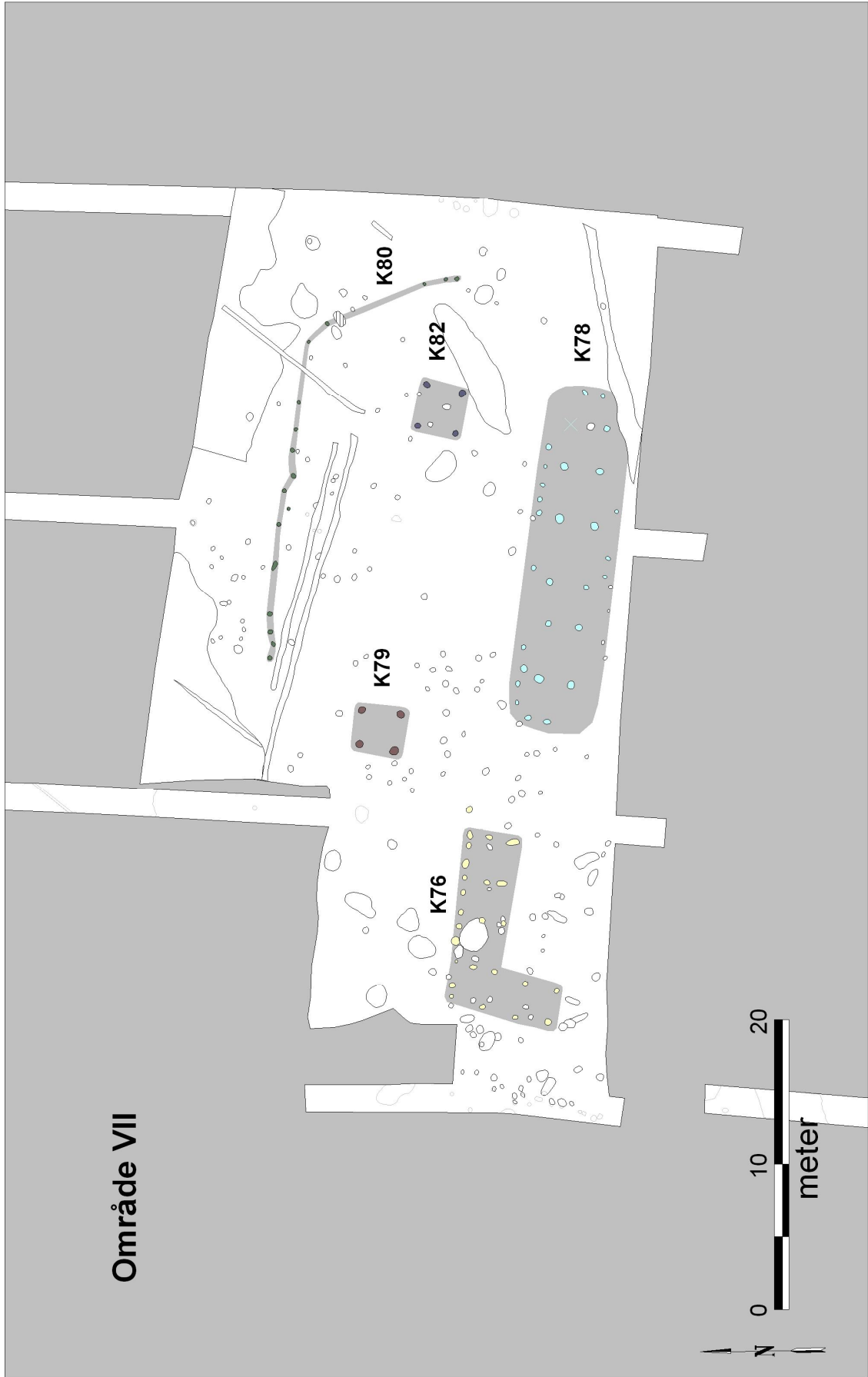

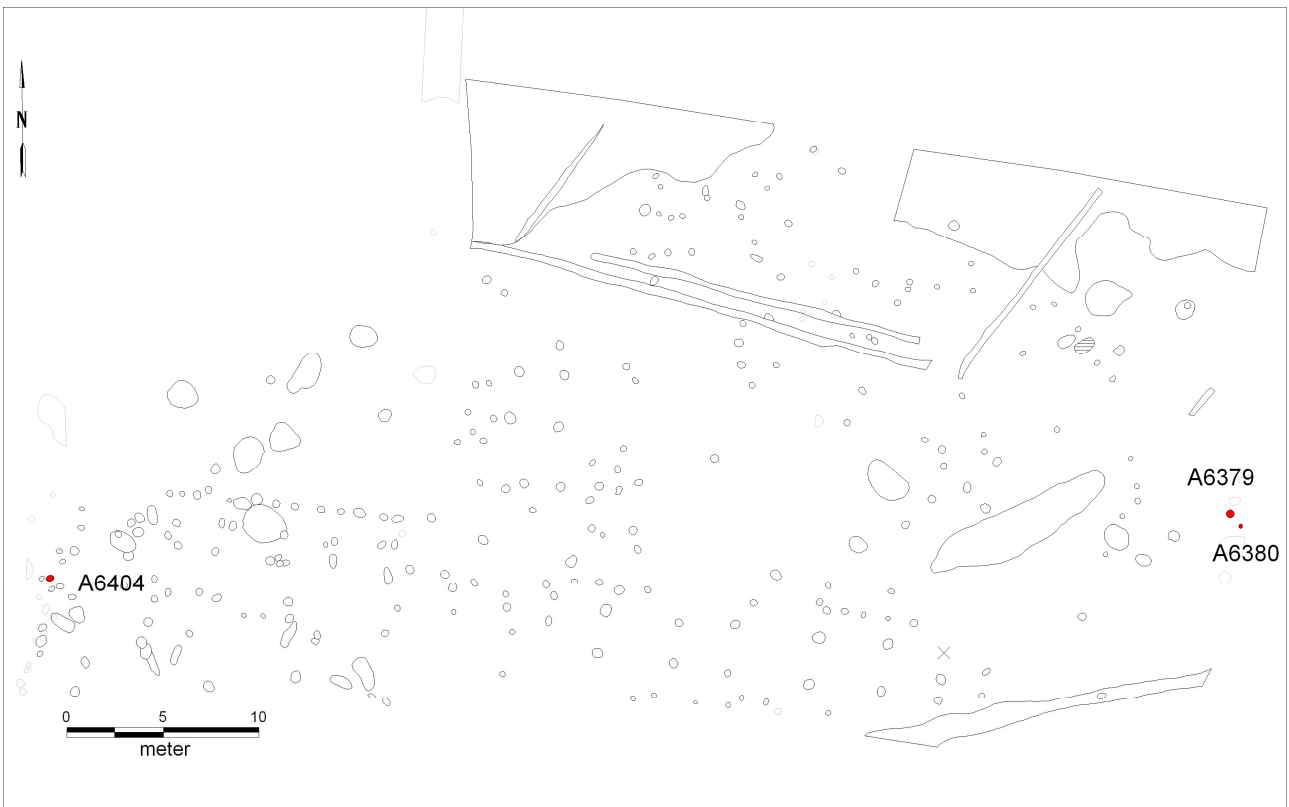

Område VII

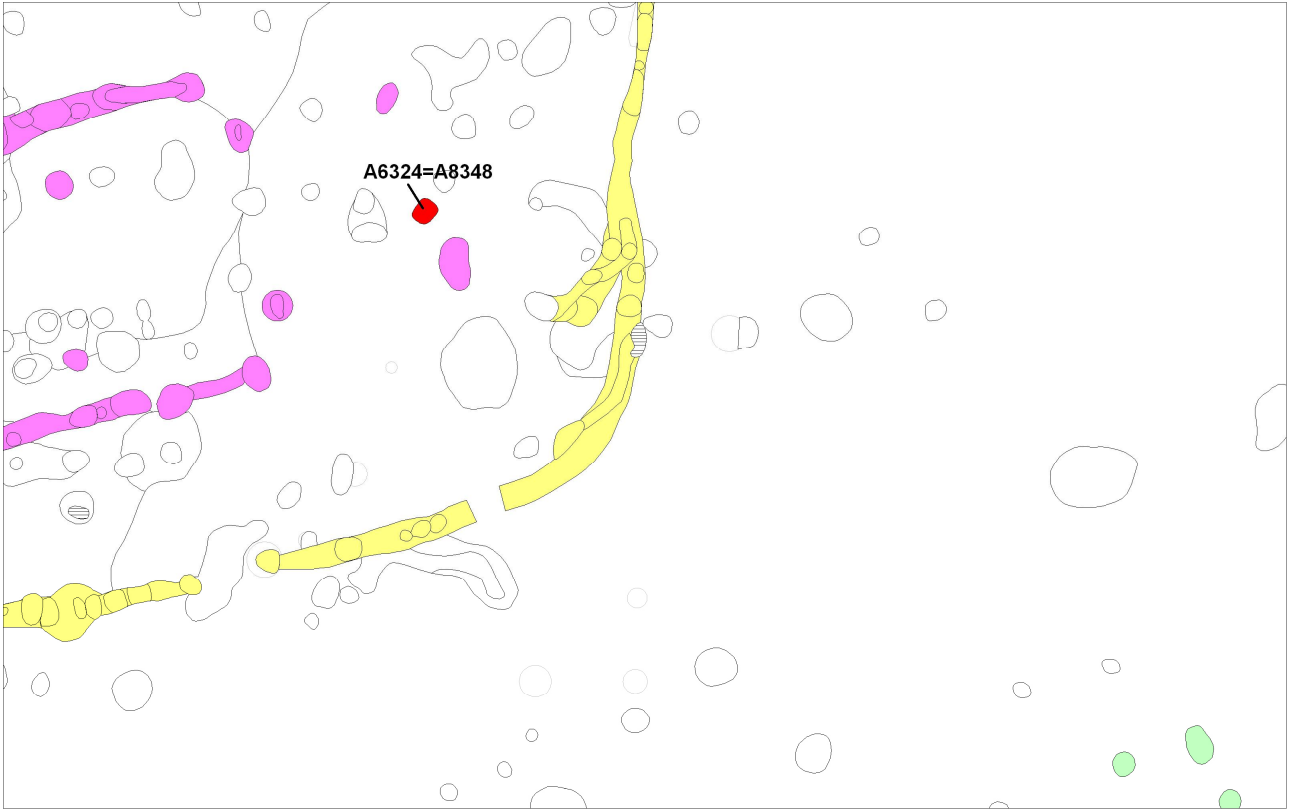

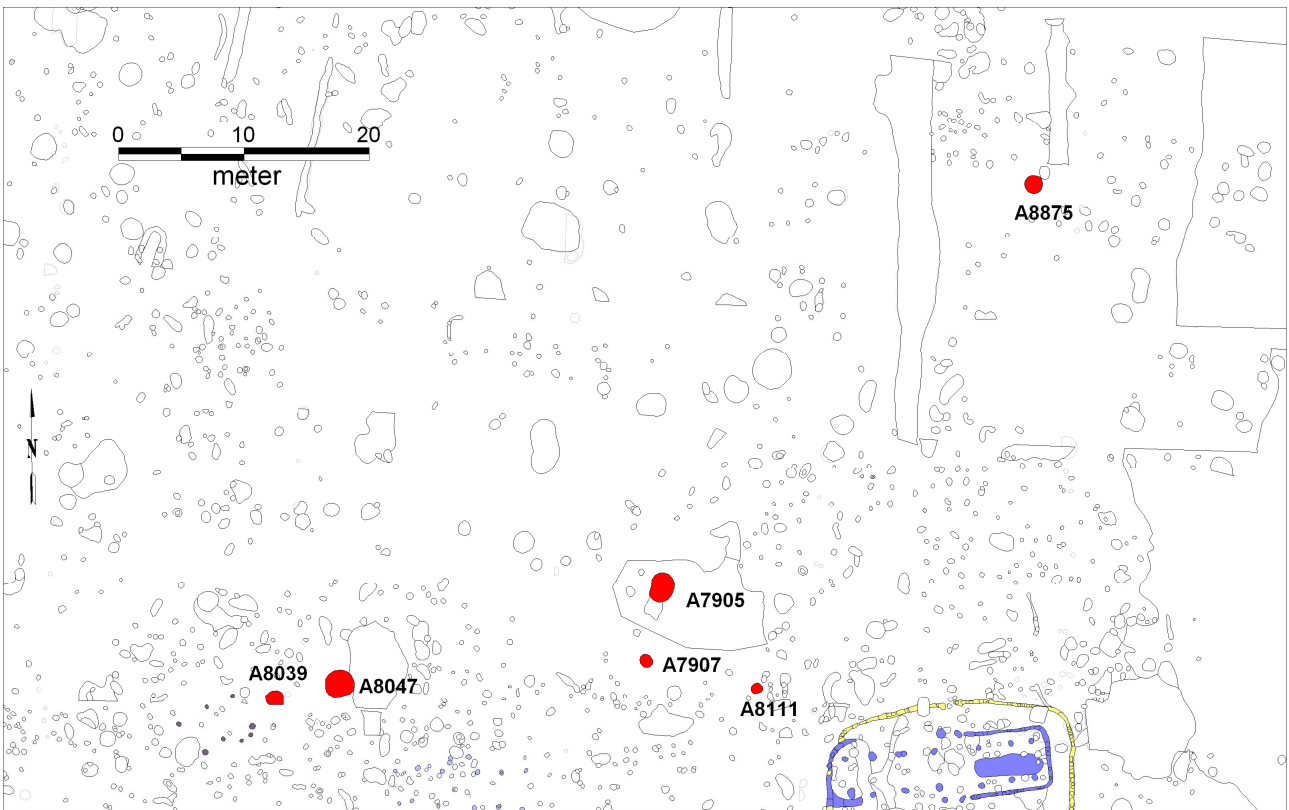
De mulige graves placering i område VI

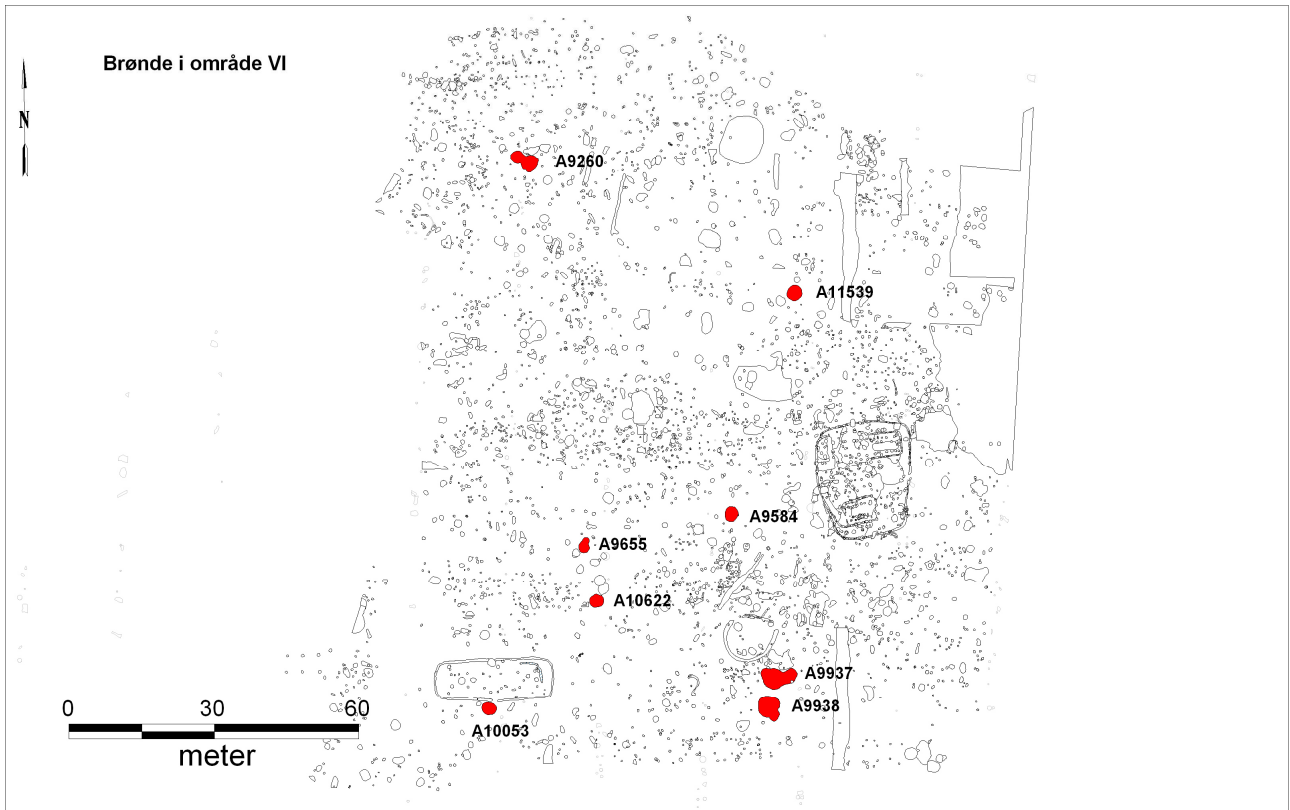
Brandgruberne i område VII

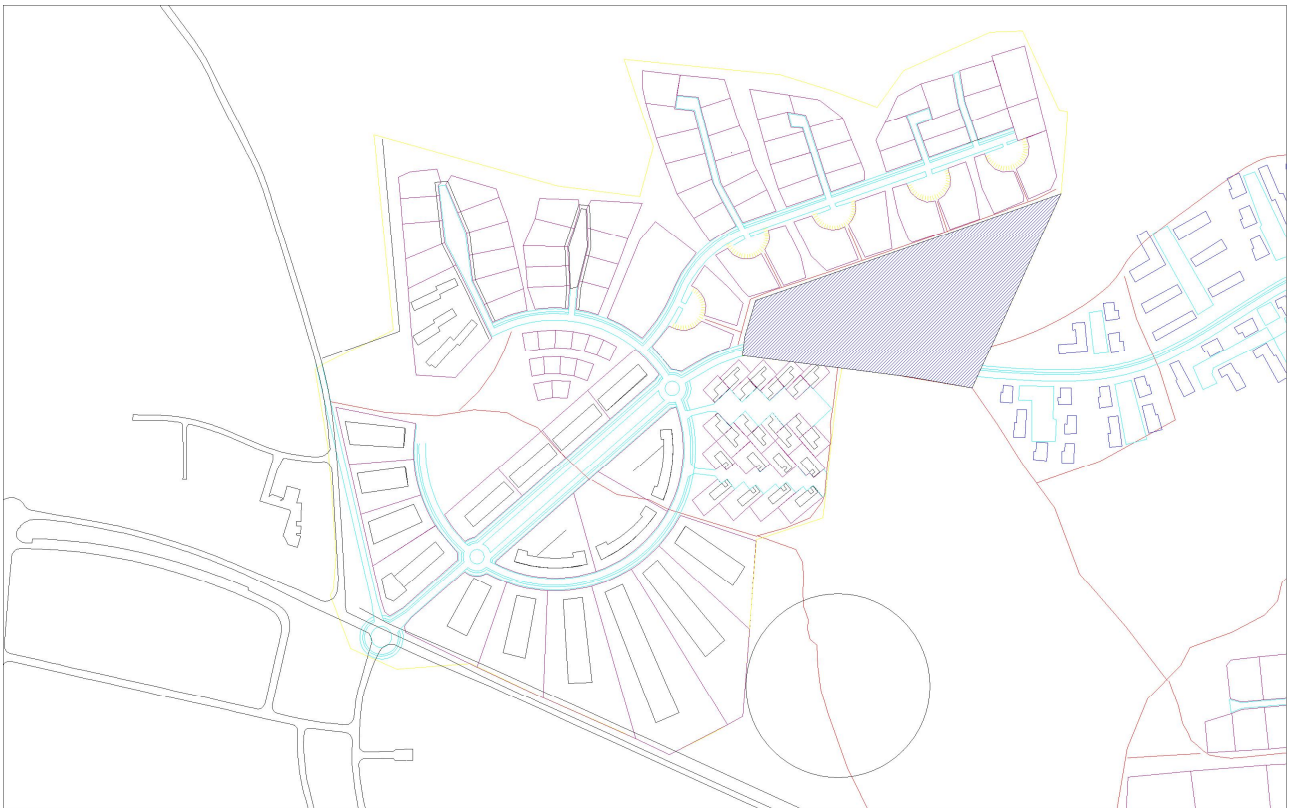
Brandgruben i område VI

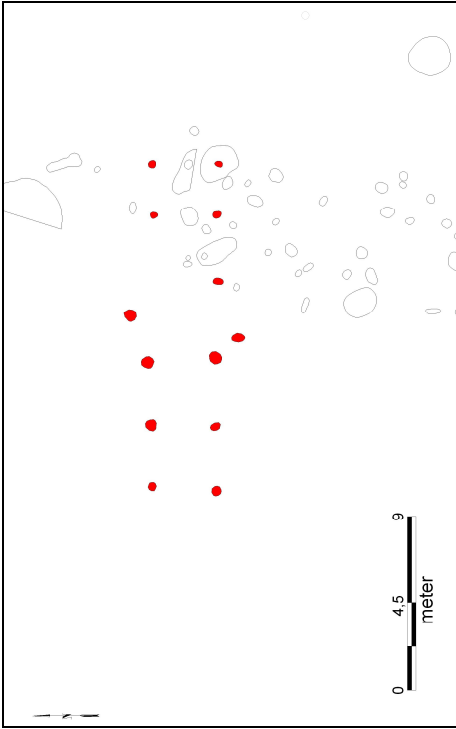
Trækulsgruberne i område VI

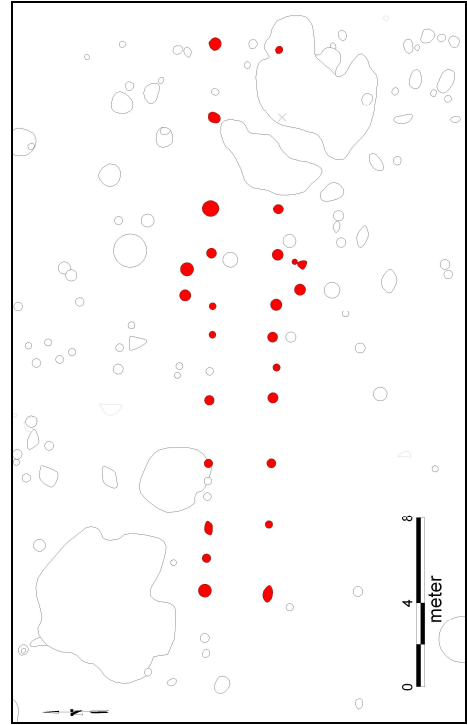
Brønde i område VI

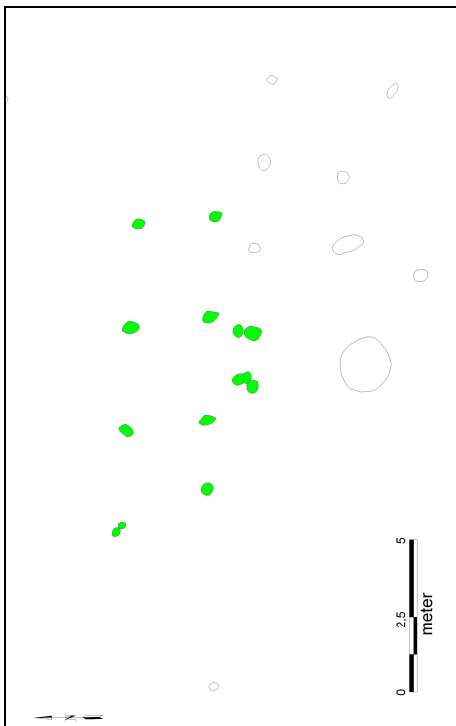
Det rekonoscerede område, markeret med gråt

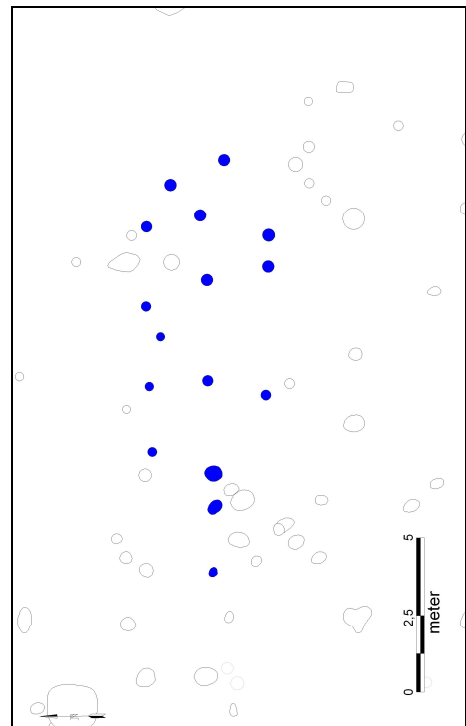
K40

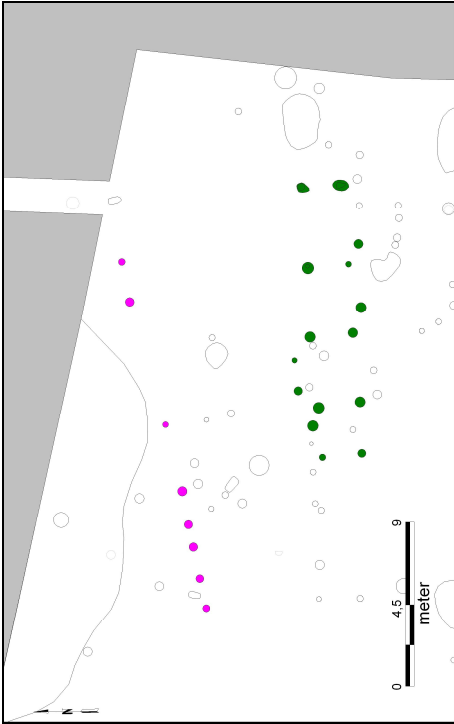
K45

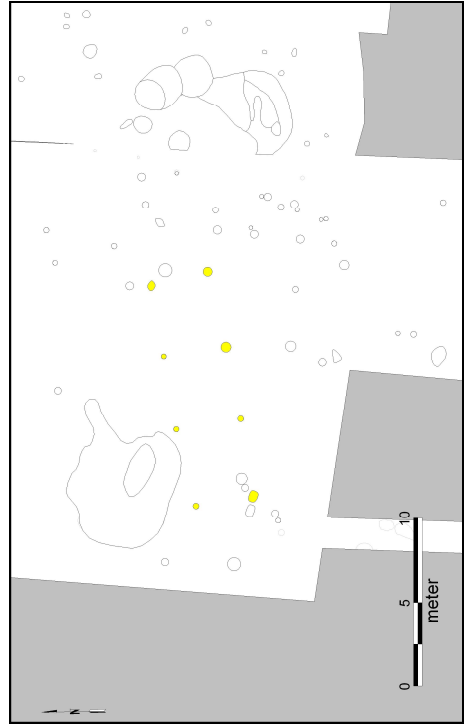
K46

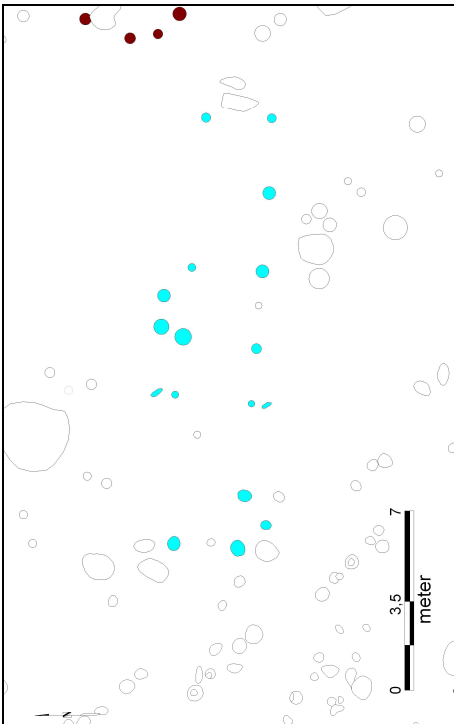
K47

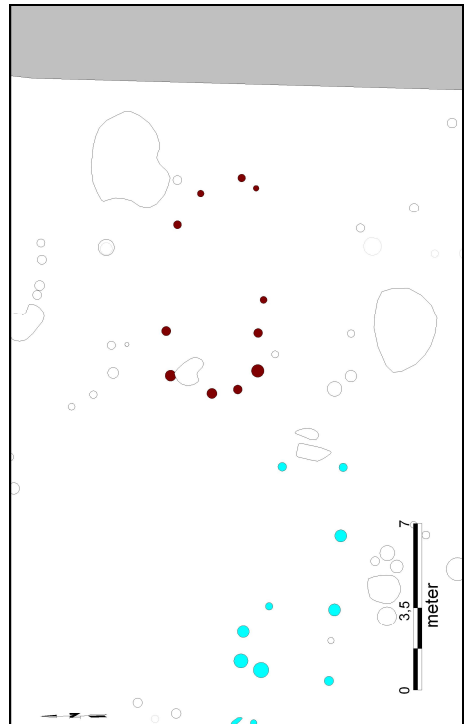
K48 Hegn

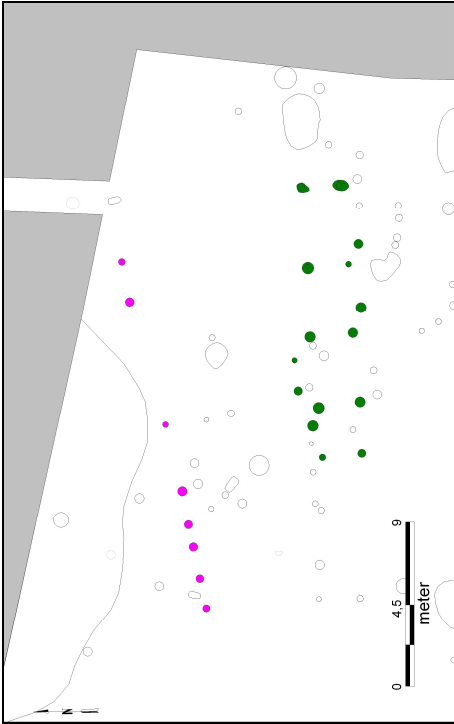
K49

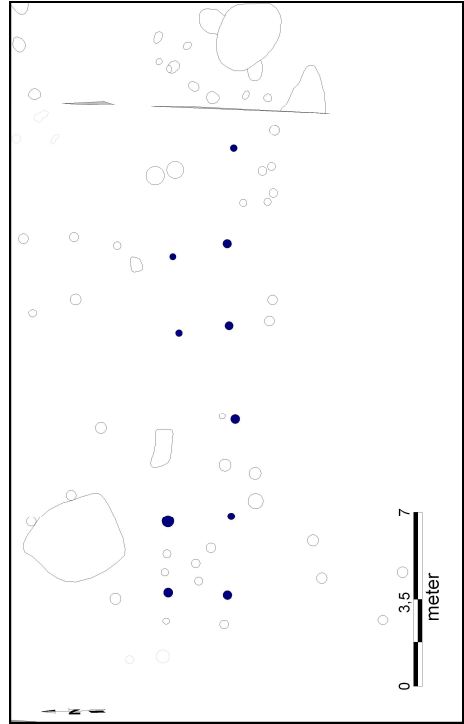
K51

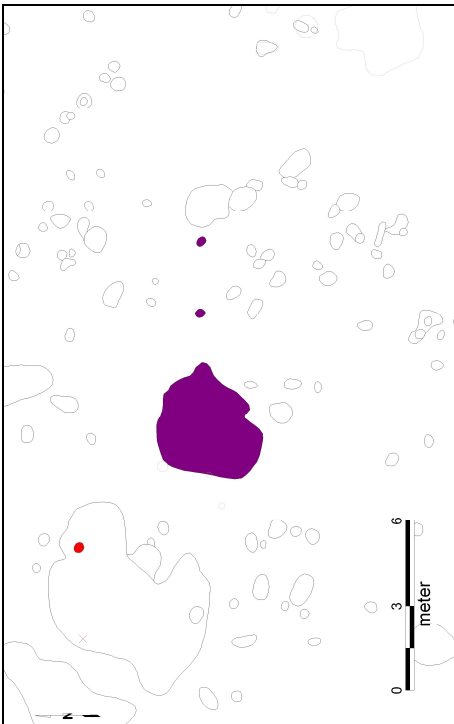
K52

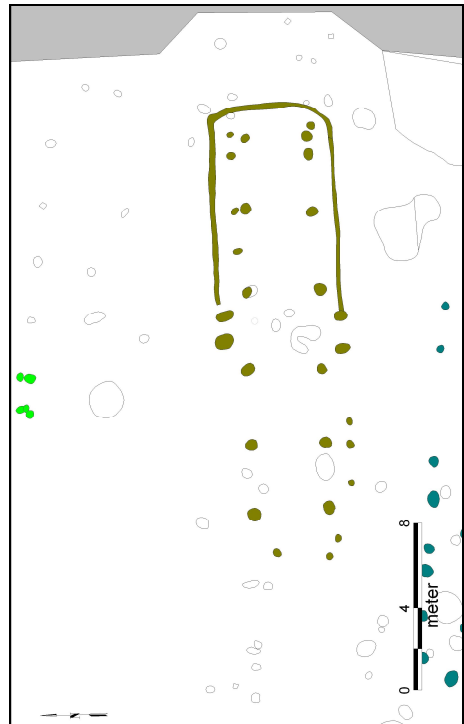
K53 hus

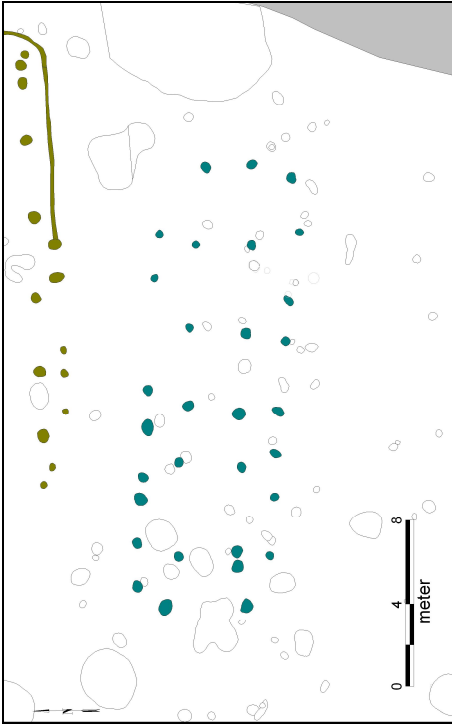
K54

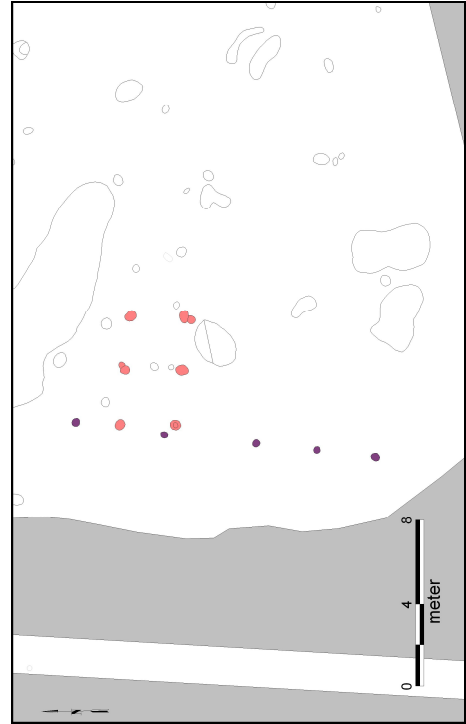
K55

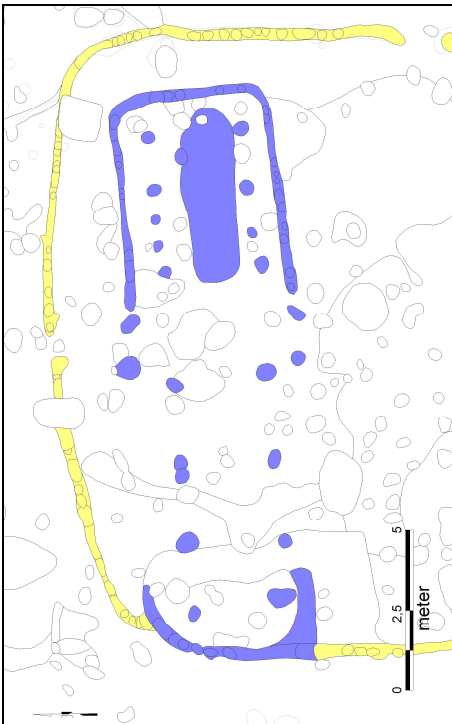
K56

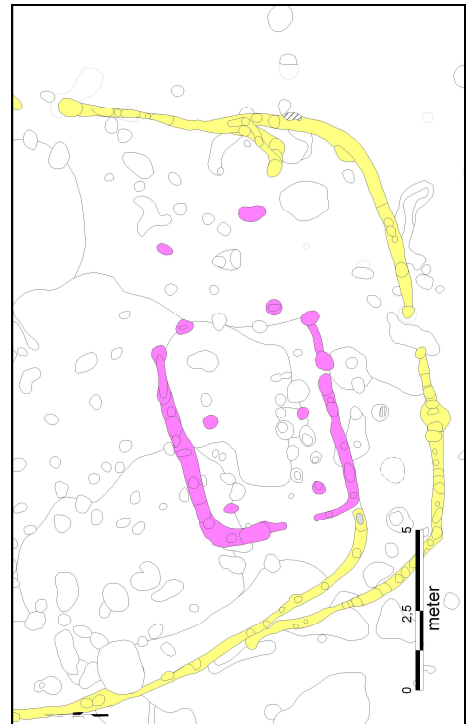
K57

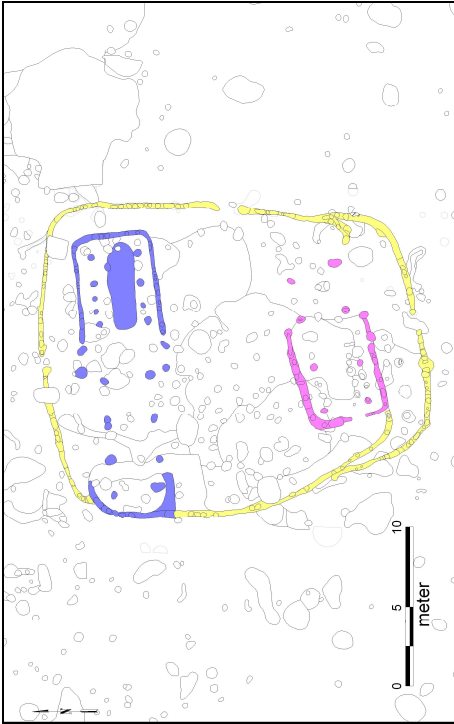
K58 hus

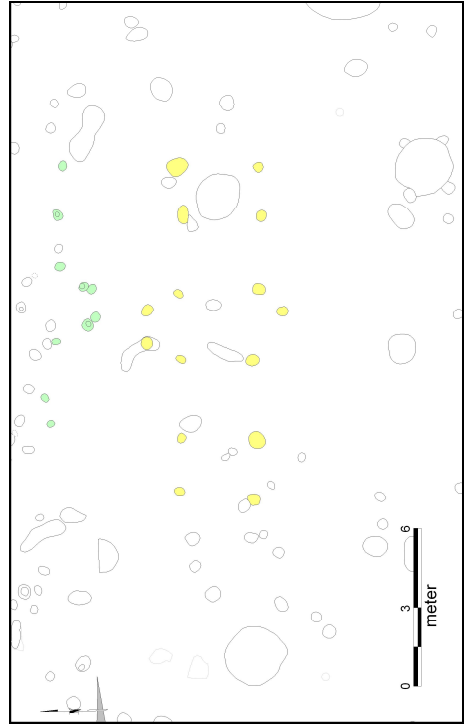
K59

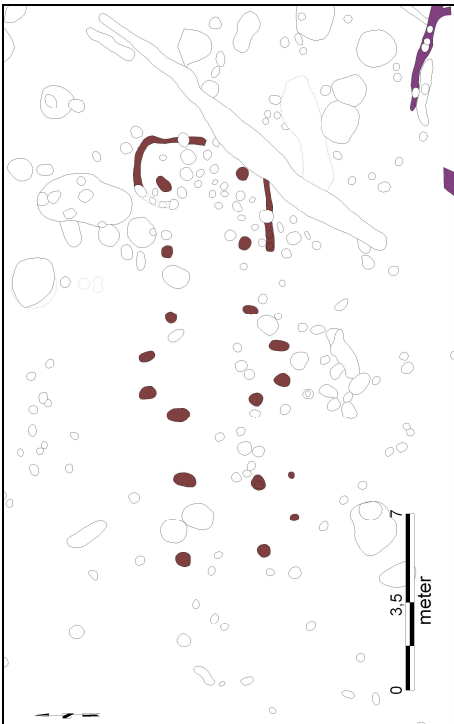
K60

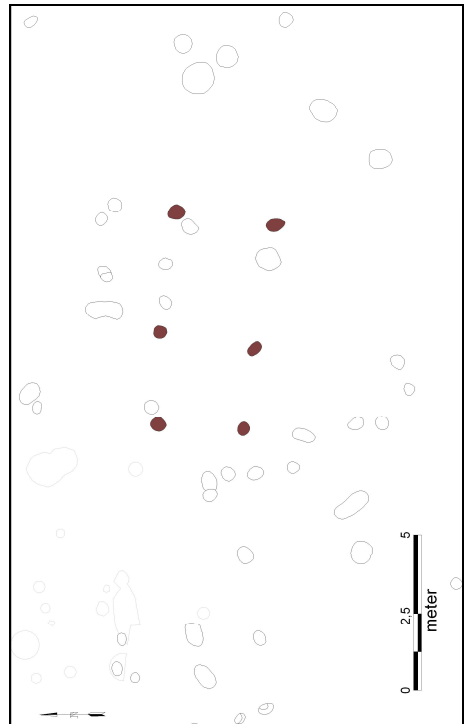
K61

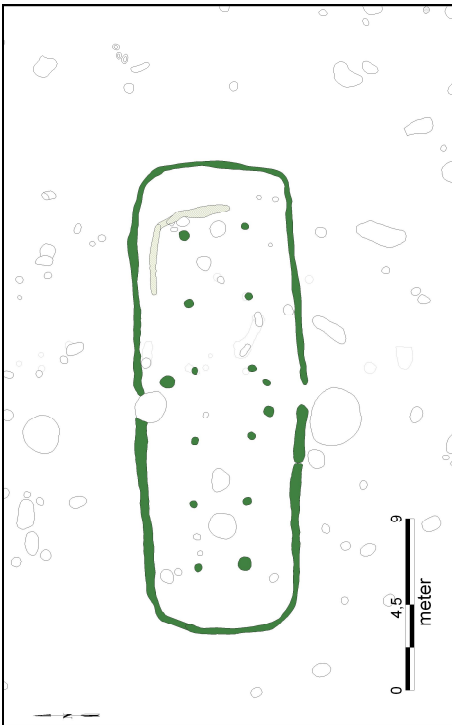
K62

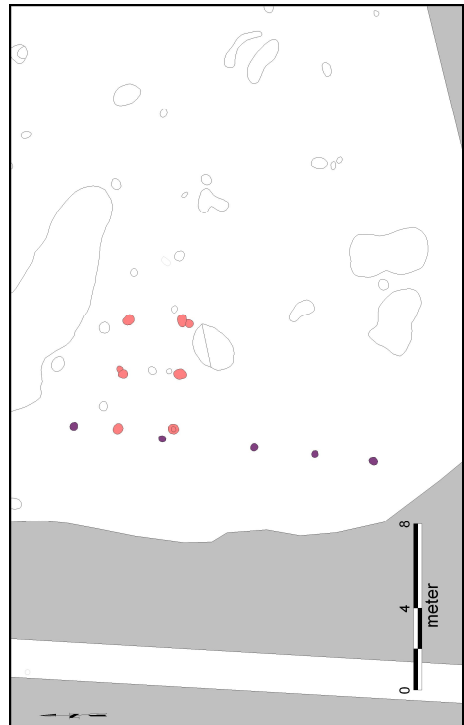
K63

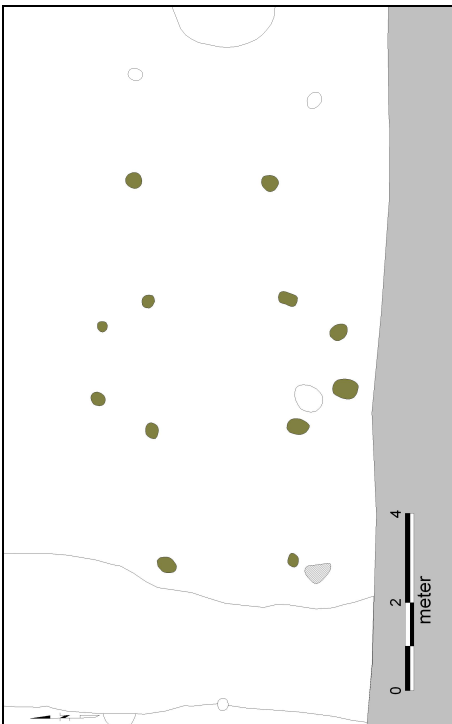
K64

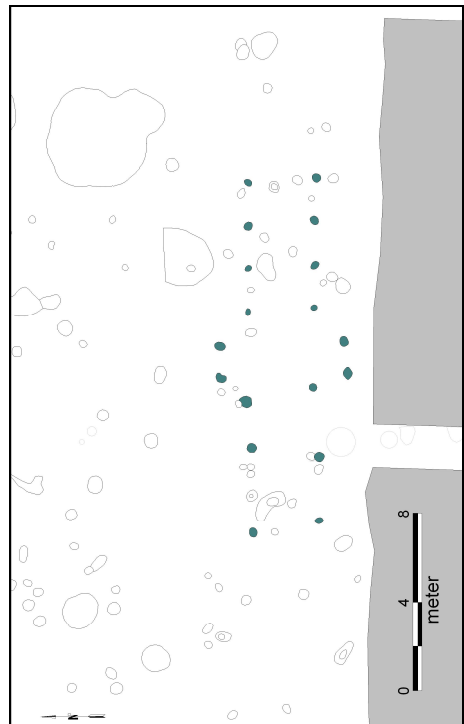
K65

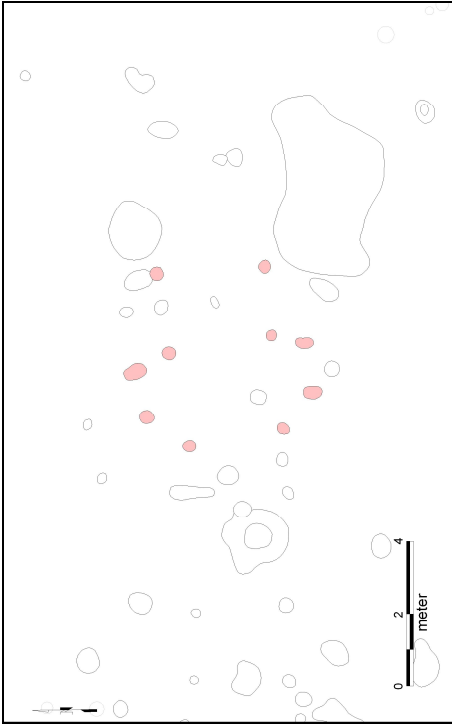
K67

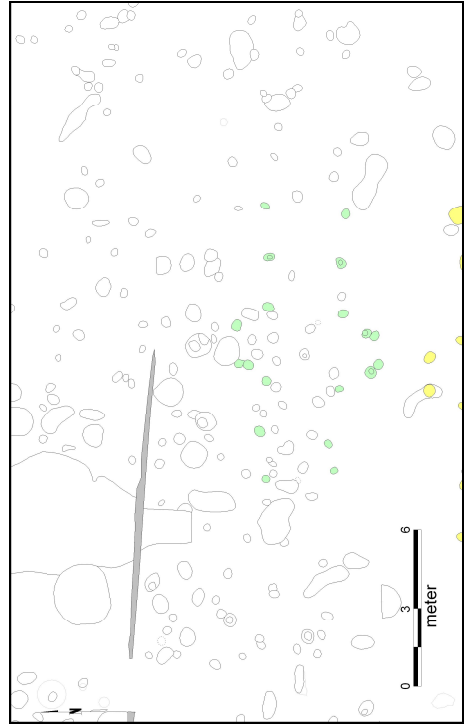
K68

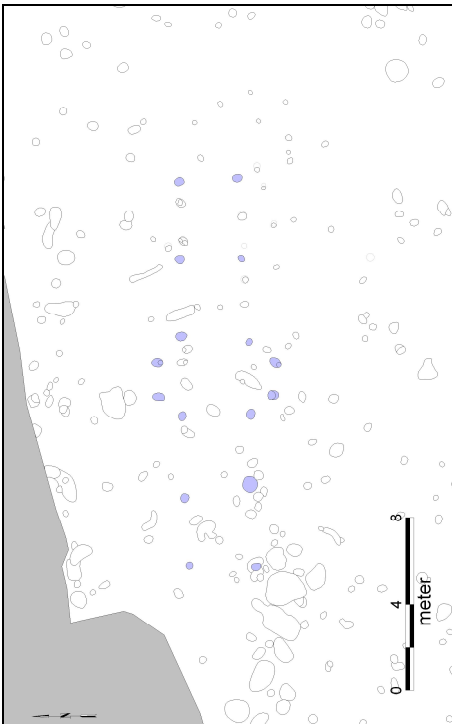
K69

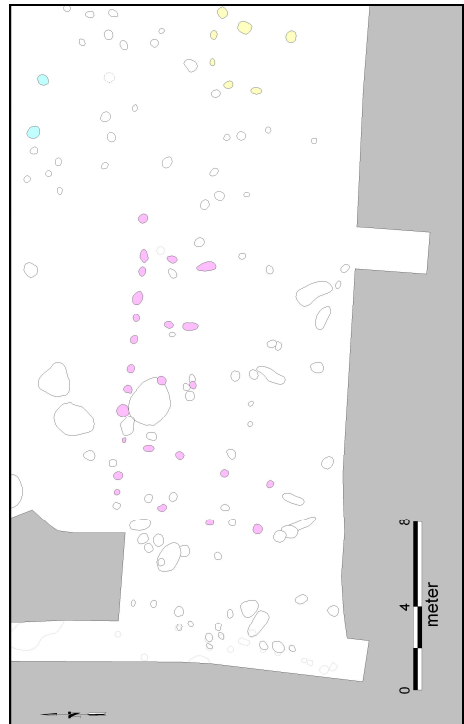
K70

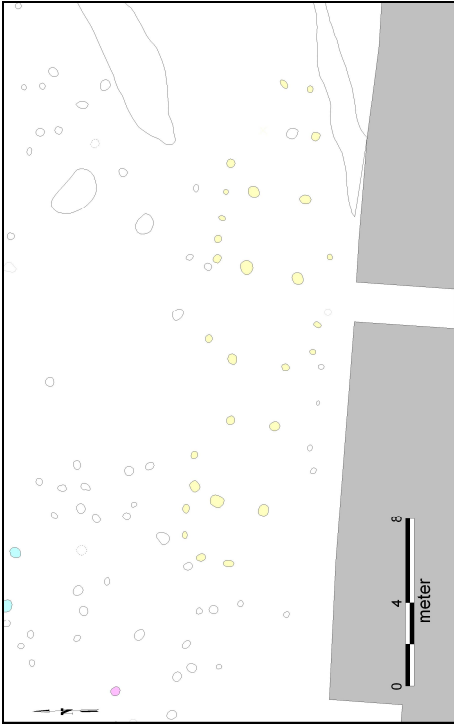
K72

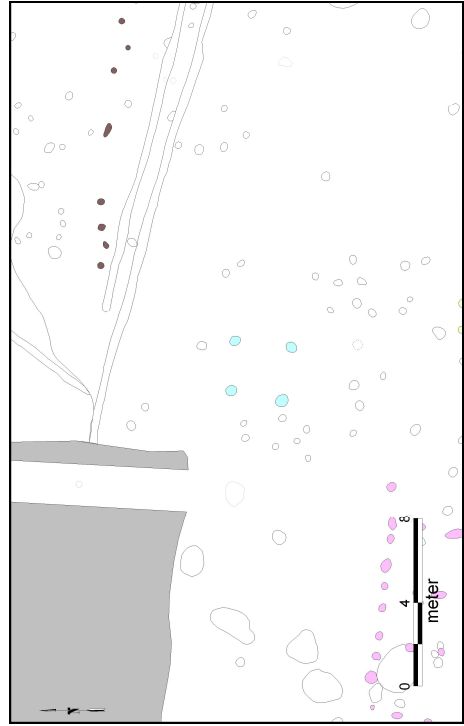
K74

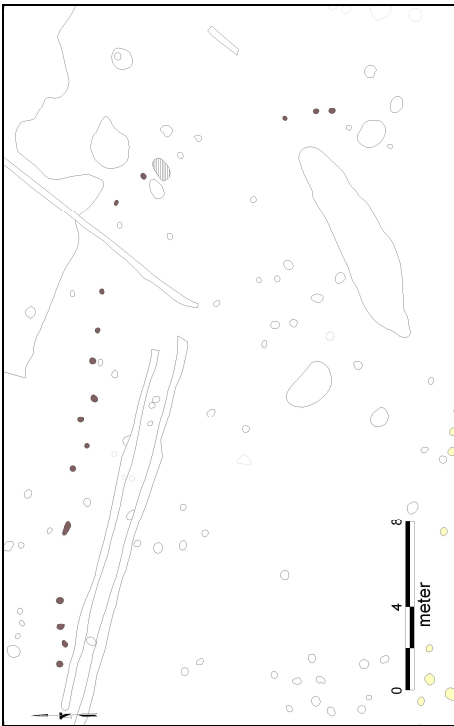
K76

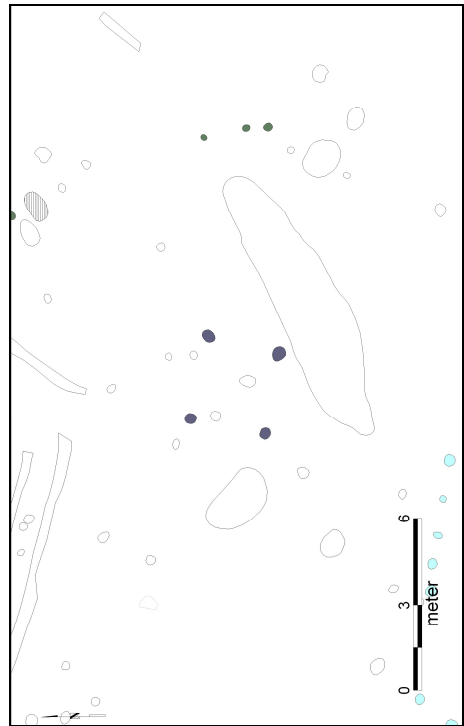
K78

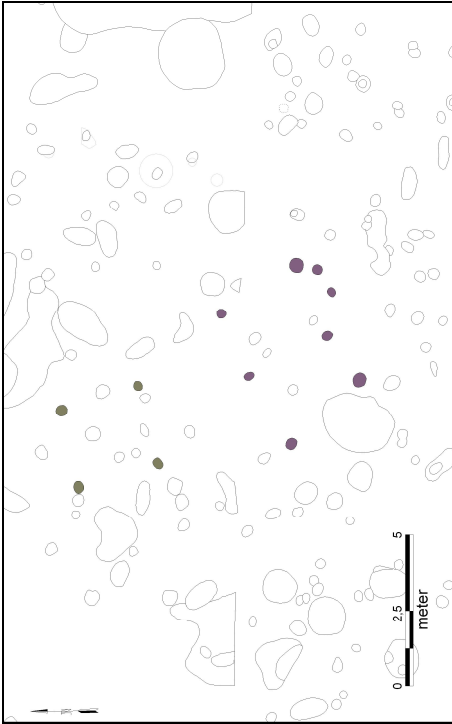
K79 staklade

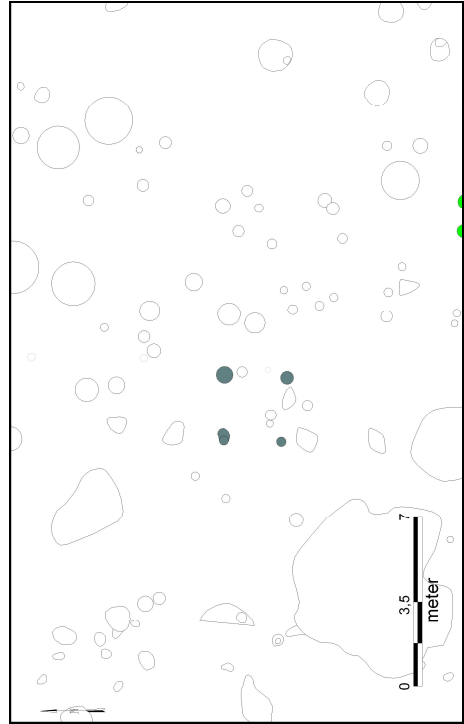
K80

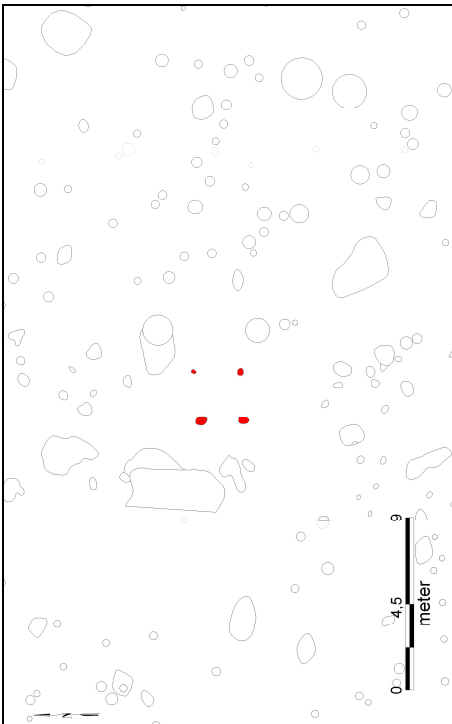
K82

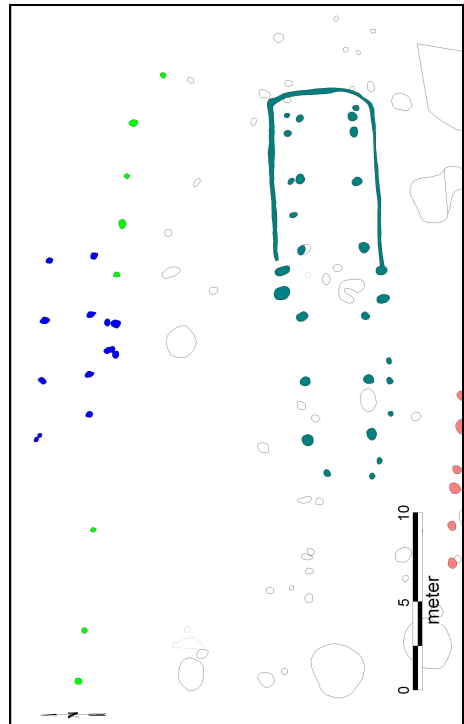
K83 (grøn) og K84

K85

K86

K87 hegn (grønt)

I forgrunden ses den sydlige indgang i K61 og i baggrunden den sydlige dør i K60, mellem disse ses den omrodede undergrund.

Bronzeingen X1081 før konservering. Den er ca. 2-2,5 cm i diameter.